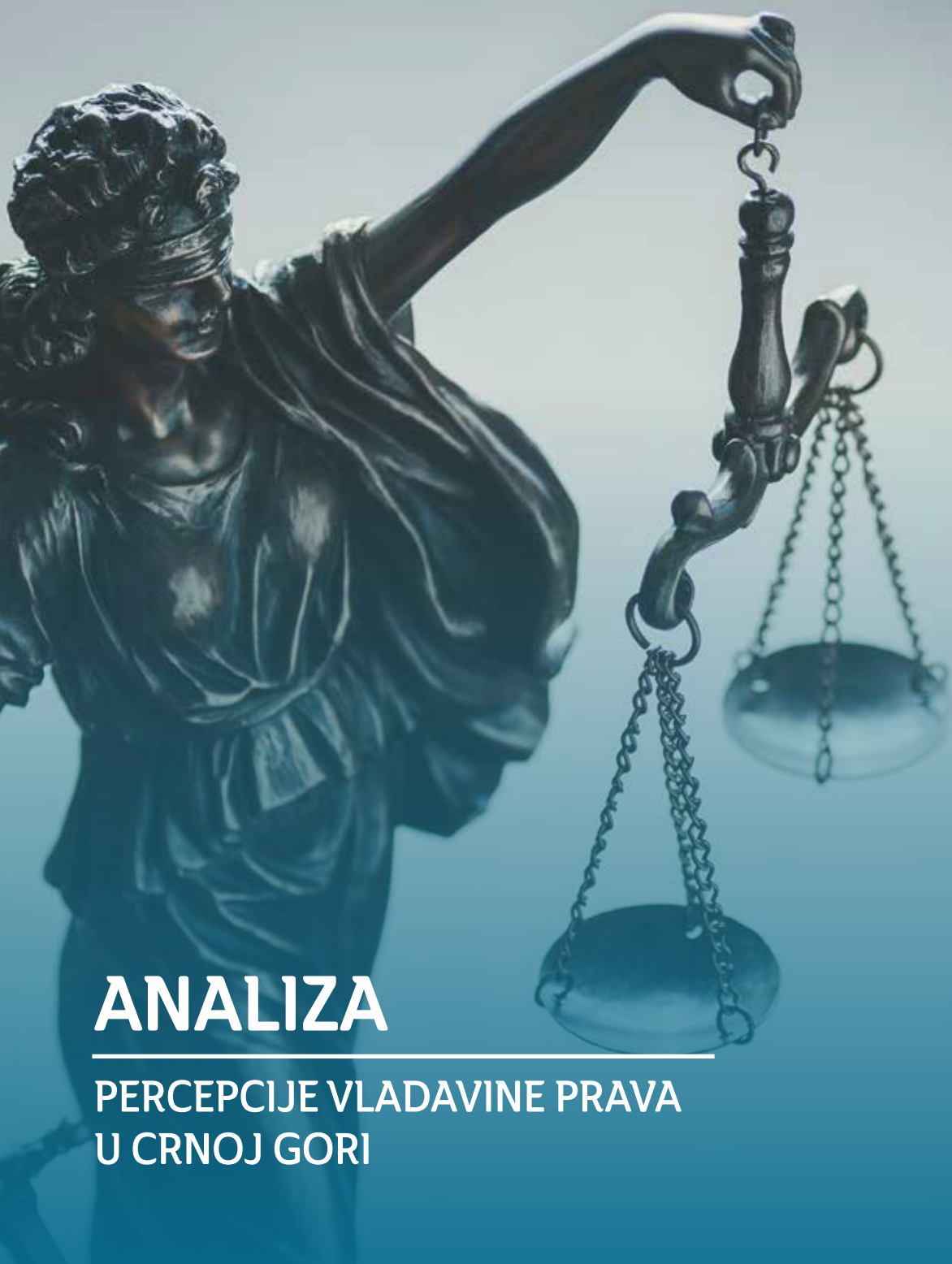

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALIZA

PERCEPCIJE VLADAVINE PRAVA
U CRNOJ GORI

Izdavač/Publisher

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM (www.cedem.me) i
Crnogorska nezavisna informativna agencija
Montenegro Independent News Agency Infomont d.o.o. / MINA

Za izdavača/For publisher

Nevenka Vuksanović, direktorica CEDEM
Jaša Jovičević, izvršni direktor MINA

Autor/Author

prof. dr Miloš Bešić

Dizajn i štampa/Design i štampa

Brain Media, Podgorica

Tiraž/Print run

100

Godina izdanja/Publishing year

2025.

„Ova publikacija izrđena je u okviru projekta Unapređivanje integriteta medija: osnaživanje novinara/ki za informisano izvještavanje u Crnoj Gori. Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt departmenta / Vlade SAD.

This publication was drafted through the project “Enhancing Media Integrity: Empowering Journalists for Informed Reporting in Montenegro.” This project is financed by the U.S. Embassy in Podgorica. The opinions, conclusions, or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the U.S. Department of State or the Government of the United States. “

mina.
crnogorska
novińska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALIZA

PERCEPCIJE VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI

SADRŽAJ

IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA	8
ZNAČAJ VLADAVINE PRAVA ZA FUNKCIONISANJE DRUŠTVA	10
PROBLEM VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI	12
POLITIČKI PRITISAK NA PRAVOSUDE.....	12
KORUPCIJA KAO SISTEMSKI PROBLEM	12
NEKAŽNJENOST I ORGANIZOVANI KRIMINAL	12
SLOBODA MEDIJA I VLADAVINA PRAVA.....	13
VLADAVINA PRAVA I EVROPSKE INTEGRACIJE.....	13
GRADANSKO DRUŠTVO I ULOGA NVO SEKTORA.....	13
PREPORUKE ZA UNAPREDENJE VLADAVINE PRAVA IZ DOSADAŠNJIH IZVEŠTAJA	14
CILJ ISTRAŽIVANJA I FOKUS GRUPE	15
KRATAK PREGLED UČESNIKA	15
METODOLOŠKI PRISTUP	15
1. PRAVA GRADANA I PRISTUP PRAVDI	17
OPŠTA PERCEPCIJA PRAVDE: UTOPIJSKI IDEAL VS. PRAKTIČNI PROBLEMI	17
PROBLEMI U PRAKSI: BLAGA KAZNENA POLITIKA, NEPRISTUPAČNOST SISTEMA, NEJEDNAKOST	17
DISKRIMINACIJA U PRAVOSUDNOM SISTEMU.....	18
NEDOSTATAK INFORMISANOSTI GRADANA O PRAVIMA I DOSTUPNIM MEHANIZMIMA	18
2. VLADAVINA PRAVA I JEDNAKOST PRED ZAKONOM.....	19
PROBLEMI SA JEDNAKIM TRETANOM GRADANA U PRAVOSUDNOM SISTEMU.....	19
UTICAJ POLITIČKIH ELITA NA PRAVOSUDE I PARTIJSKA LOJALNOST U IZBORU SUDIJA I TUŽILACA.....	19
RAZLIKE U KAZNENOJ POLITICI I SELEKTIVNO SPROVODENJE ZAKONA	20
NEDOSTATAK KAPACITETA U SUDSTVU I PREOPTEREĆENOST SUDOVA	20

3. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST INSTITUCIJA.....	21
PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE TRANSPARENTNOSTI.....	21
ODGOVORNOST SUDIJA I KRITERIJUMI ZA NJIHOVU SELEKCIJU.....	21
PROBLEM NEJASNIH I DISKRECIONIH KRITERIJUMA ZA NAPREDOVANJE	22
4. INTEGRITET I NEZAVISNOST PRAVOSUDA	23
POLITIZACIJA INSTITUCIJA I ETIKETE PARTIJSKIH LOJALNOSTI PRI IZBORU SUDIJA	23
PROBLEMI S BEZBEDNOŠĆU SUDIJA I NJIHOVIM RADNIM USLOVIMA.....	23
KORUPCIJA U PRAVOSUDU I EKONOMSKI STATUS KAO UZROK.....	24
5. PRIMJENA ZAKONA I ULOGA POLICIJE	25
PERCEPCIJA JAVNOSTI O DOSLEDNOSTI SPROVOĐENJA ZAKONA	25
NEDOVOLJNA TRANSPARENTNOST I EFIKASNOST POLICIJE	25
PROBLEMI U TRETMANU ŽRTAVA I MARGINALIZOVANIH GRUPA OD STRANE POLICIJE.....	26
6. ANTIKORUPCIJSKE MJERE I SUZBIJANJE KRIMINALA.....	27
NEEFIKASNOST POSTOJEĆIH ANTIKORUPCIJSKIH MEHANIZAMA.....	27
NEDOSTATAK SREDSTAVA I KAPACITETA ZA BORB PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA	27
UTICAJ MEDIJSKOG PRITISKA NA RAD PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA ...	28
7. POVJERENJE GRADANA U INSTITUCIJE.....	29
NISKO POVJERENJE GRADANA U SUDOVE, POLICIJU I TUŽILAŠTVA	29
PREPORUKE ZA POVRATAK POVJERENJA (REFORME, TRANSPARENTNOST, ODGOVORNOST)	29
7. EDUKACIJA I INFORMISANJE O PRAVIMA I ZAKONIMA	31
NEDOVOLJNA EDUKACIJA GRADANA O PRAVIMA I PRAVNIM PROCEDURAMA.....	31
PREPORUKE ZA EDUKATIVNE KAMPANJE I MATERIJALE.....	31
KLJUČNI ZAKLJUČCI I ISTRAŽIVAČKI NALAZI.....	33
OPŠTE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI.....	35
SPECIFIČNE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI.....	37

SKRAĆENI IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA

KLJUČNI IZAZOVI:

1. Nisko povjerenje građana u institucije

- **Opis problema:** Građani izražavaju nizak nivo povjerenja u sudove, policiju i tužilaštva zbog percepcije političkog uticaja, selektivne primjene zakona i nekažnjivosti za visoku korupciju.
- **Posljedice:** Ovaj nedostatak povjerenja podriiva pravnu sigurnost i stvara osjećaj nepravde u društvu.

2. Transparentnost i odgovornost

- **Opis problema:** Rad pravosudnih institucija nije dovoljno transparentan, a odgovornost sudija i tužilaca nije jasno definisana niti sprovedena u praksi.
- **Posljedice:** Odsustvo javne kontrole doprinosi percepciji korupcije i nesankcionisanju profesionalnih prekršaja.

3. Politizacija pravosudnih institucija

- **Opis problema:** Procesi imenovanja sudija i tužilaca često su pod uticajem političkih struktura, što ugrožava nezavisnost pravosuđa.
- **Posljedice:** Pravda postaje selektivna, a povjerenje u nepristrasnost institucija slabi.

4. Kapaciteti pravosudnog sistema

- **Opis problema:** Nedostatak tehničkih resursa, preopterećenost sudova i neadekvatni radni uslovi za sudije i tužioce.
- **Posljedice:** Produžavaju se sudski procesi, a kvalitet rada opada.

5. Tretman ranjivih grupa

- **Opis problema:** Marginalizovane grupe, poput žrtava nasilja i osoba sa invaliditetom, često su suočene sa diskriminacijom i neadekvatnim tretmanom u pravosudnom sistemu.
- **Posljedice:** Ove grupe ostaju nezaštićene i bez adekvatne pravne podrške.

6. Neefikasnost antikorupcijskih mehanizama

- **Opis problema:** Postojeće institucije, poput Agencije za sprečavanje korupcije (ASK), ne pokazuju konkretne rezultate u borbi protiv visoke korupcije.
- **Posljedice:** Percepcija nekažnjivosti i korupcije ostaje visoka.

PREPORUKE

1. Jačanje povjerenja građana

- Sprovođenje javnih prenosa suđenja u slučajevima od javnog interesa.
- Objavljivanje godišnjih izveštaja o radu pravosudnih institucija.
- Organizovanje nacionalnih edukativnih kampanja o pravima građana.

2. Transparentnost i odgovornost

- Redovna publikacija imovinskih kartona sudija i tužilaca.
- Uvođenje strožijih disciplinskih mehanizama za profesionalne prekršaje.

3. Depolitizacija pravosudnog sistema

- Standardizacija kriterijuma za imenovanje sudija i tužilaca.
- Uključivanje nezavisnih tijela u procese selekcije i evaluacije rada pravosudnog kadra.

4. Pобољшanje kapaciteta

- Povećanje ulaganja u infrastrukturu i digitalizaciju sudskih procesa.
- Kontinuirana obuka pravosudnog i policijskog kadra o ljudskim pravima i etici.

5. Zaštita ranjivih grupa

- Formiranje specijalizovanih jedinica za rad sa žrtvama nasilja.
- Osiguravanje adekvatnog smeštaja za ranjive kategorije građana.

6. Borba protiv korupcije

- Jačanje kapaciteta Specijalnog tužilaštva za procesuiranje slučajeva visoke korupcije.
- Povećanje transparentnosti rada Agencije za sprečavanje korupcije.

ZAKLJUČAK

Vladavina prava u Crnoj Gori zahteva hitne i sveobuhvatne reforme. Fokus na transparentnosti, odgovornosti i profesionalizaciji pravosudnog sistema, zajedno sa efikasnim antikorupcijskim mjerama, ključan je za vraćanje povjerenja građana u institucije. Implementacija preporuka mora biti prioritet kako bi se izgradile pravednije i stabilnije institucije koje će služiti interesima svih građana.

ZNAČAJ VLADAVINE PRAVA ZA FUNKCIONISANJE DRUŠTVA

Vladavina prava predstavlja jedan od temelja savremenih demokratskih društava i ključni faktor za njihovo stabilno i pravedno funkcionisanje. Njena suština leži u postojanju pravnog okvira koji je jednako primenljiv na sve građane i institucije, što obezbeđuje da niko nije iznad zakona. Ovo pravilo ima duboke implikacije za političku stabilnost, ekonomski razvoj, zaštitu ljudskih prava i demokratski integritet.

Pojam vladavine prava može se definisati kao sistem u kojem su zakoni javno proklamovani, jednako primenjivi i nezavisno sprovedeni. Prema definiciji Međunarodnog instituta za vladavinu prava (World Justice Project), ključni principi vladavine prava uključuju:

1. **Odgovornost** – Vlada i privatni akteri su odgovorni prema zakonima.
2. **Jasni, javni i stabilni zakoni** – Zakoni moraju biti pravedni i primenjivi.
3. **Pravedno sprovođenje zakona** – Pravda mora biti nezavisna, nepristrasna i pristupačna svim građanima.
4. **Zaštita osnovnih prava** – Pravni sistem mora garantovati osnovna prava svih pojedinaca (World Justice Project, 2022).

Funkcionalna demokratija se ne može zamisliti bez vladavine prava, jer ona omogućava ravnotežu moći, zaštitu manjinskih prava i mehanizme odgovornosti. Institucije poput sudova, policije i regulatornih tijela funkcionišu u okviru pravnih normi koje sprečavaju arbitrarnu vlast i garantuju da odluke budu donete u skladu sa zakonima.

Uloga vladavine prava u demokratiji je višestruka. Pre svega, ona osigurava da se izborni proces odvija u skladu sa pravnim okvirima, što omogućava legitimitet vlasti. Takođe, pravna država štiti slobodu izražavanja, okupljanja i medija, čime stvara prostor za participativnu i pluralističku političku kulturu (Linz & Stepan, 1996).

Povezanost između vladavine prava i ekonomskog razvoja takođe je dobro dokumentovana. Ekonomisti poput Douglasa Northa (1990) istakli su da institucije koje podržavaju vladavinu prava igraju ključnu ulogu u ekonomskom rastu i razvoju. Stabilan pravni okvir povećava povjerenje investitora, štiti vlasnička prava i omogućava predvidivost u poslovanju. Zemlje sa slabom vladavinom prava često se suočavaju sa korupcijom, nejednakom raspodelom resursa i nedostatkom investicija, što dodatno produbljuje socioekonomske nejednakosti.

Prema Svetskoj banci, vladavina prava je ključni indikator za procenu investicione klime i kvaliteta institucija. Na primer, zemlje sa visokom korupcijom i slabim pravnim sistemima beleže niže stope stranih direktnih investicija i sporiji ekonomski rast (World Bank, 2019).

Vladavina prava je neraskidivo povezana sa zaštitom ljudskih prava. Efikasan pravni sistem obezbeđuje da svi pojedinci imaju jednak pristup pravdi i da se njihova osnovna prava ne mogu proizvoljno narušavati. Ovaj koncept je posebno važan u kontekstu međunarodnog prava, gde se vladavina prava smatra temeljem za implementaciju univerzalnih standarda ljudskih prava (United Nations, 2020).

Na nacionalnom nivou, vladavina prava omogućava djelotvorne mehanizme za zaštitu ugroženih grupa i osigurava odgovornost za kršenje prava. U zemljama sa slabim pravnim sistemima, diskriminacija, zlostavljanje i nekažnjenost čest su fenomeni koji podrivaju osnovna ljudska prava.

Iako je koncept vladavine prava univerzalno prihvaćen, njegova primjena često nailazi na prepreke. U mnogim zemljama, uključujući Crnu Goru, izazovi poput korupcije, političkog uplitanja u pravosuđe i slabe institucionalne kapacitete podrivaju principe pravne države.

Korupcija je posebno destruktivan faktor, jer ugrožava povjerenje građana u institucije i vodi ka selektivnoj primeni zakona. Prema Transparency International (2022), zemlje sa visokom stopom percepcije korupcije često beleže i nisku efikasnost pravosudnih sistema.

Drugi izazov je politička instrumentalizacija pravosuđa, gde se pravni sistem koristi kao sredstvo za eliminaciju političkih protivnika ili zaštitu privilegovanih elita. Ovakva praksa ne samo da urušava kredibilitet institucija, već i destabilizuje šire društvene odnose.

Za zemlje Zapadnog Balkana, vladavina prava je ključni uslov za pristupanje Evropskoj uniji (EU). Evropska komisija u svojim izveštajima redovno naglašava važnost jačanja pravosudnih kapaciteta, borbe protiv korupcije i poštovanja osnovnih prava kao osnovnih preduslova za napredak u procesu integracija.

Crna Gora, kao zemlja kandidat za članstvo u EU, suočava se sa izazovima u oblasti vladavine prava, što uključuje politički pritisak na pravosuđe, neefikasnost u borbi protiv korupcije i nekažnjenost za teška krivična djela. Napredak u ovim oblastima ključan je ne samo za ispunjavanje zahteva EU, već i za uspostavljanje povjerenja građana u institucije (European Commission, 2024).

Dakle, vladavina prava je kamen temeljac svakog stabilnog i prosperitetnog društva. Ona ne samo da osigurava pravednost i jednakost pred zakonom, već i doprinosi političkoj stabilnosti, ekonomskom rastu i zaštiti ljudskih prava. U kontekstu savremenih izazova, kao što su korupcija i politički pritisci, jačanje vladavine prava ostaje ključni prioritet za zemlje koje teže demokratizaciji i evropskim integracijama. Kroz reforme pravosuđa, unapređenje institucionalnih kapaciteta i angažman građanskog društva, moguće je ostvariti trajni napredak u ovoj oblasti.

PROBLEM VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI

Vladavina prava u Crnoj Gori predstavlja jednu od ključnih oblasti koja zahteva značajne reforme i unapređenja, posebno u kontekstu evropskih integracija. Uprkos formalnom usvajanju zakonodavnih okvira koji su u skladu sa evropskim standardima, praktična primjena zakona i dalje nailazi na ozbiljne prepreke. Ovaj problem utiče na različite aspekte crnogorskog društva, uključujući povjerenje građana u institucije, borbu protiv korupcije, političku stabilnost i ekonomski razvoj. U ovom delu izveštaja priložićemo prikaz ključnih problema u Crnoj Gori na kojima insistiraju relevantni izveštaji i referentne organizacije.

POLITIČKI PRITISAK NA PRAVOSUDE

Jedan od najizraženijih problema u oblasti vladavine prava u Crnoj Gori je politički uticaj na pravosudne institucije. Sudovi i tužilaštva, koji bi trebalo da deluju kao nezavisne i nepristrasne institucije, često su predmet pritiska političkih elita. Evropska komisija u svom izveštaju o napretku Crne Gore za 2023. godinu naglašava da političko mešanje u rad pravosuđa podriva njegovu nezavisnost i efikasnost (European Commission, 2023). Pritisak na pravosuđe dodatno se manifestuje kroz imenovanja i napredovanja sudija i tužilaca, koja često zavise od političkih veza umesto od profesionalnih kvalifikacija. Ovaj problem dovodi do percepcije pravosudnog sistema kao instrumenta političkih interesa, što smanjuje povjerenje građana u njegovu nepristrasnost.

KORUPCIJA KAO SISTEMSKI PROBLEM

Korupcija je drugi ključni problem koji podriva vladavinu prava u Crnoj Gori. Prema izveštaju Transparency International za 2023. godinu, Crna Gora se suočava sa visokim nivoom percepcije korupcije, posebno u javnom sektoru. Korupcija je prisutna na svim nivoima vlasti, od lokalnih administracija do centralnih institucija, i ima duboke posljedice po ekonomiju i društvo. Jedan od najvećih izazova u borbi protiv korupcije je nekažnjivost za visoke slučajeve korupcije. Uprkos postojanju zakonodavnog okvira i institucija kao što su Agencija za sprečavanje korupcije i Specijalno tužilaštvo, efekti njihovog rada su ograničeni. Nedostatak konkretnih rezultata u procesuiranju slučajeva korupcije na visokom nivou dodatno narušava povjerenje javnosti u sistem.

NEKAŽNENOST I ORGANIZOVANI KRIMINAL

Nekažnjenost za teška krivična djela, uključujući slučajeve organizovanog kriminala, predstavlja još jedan ozbiljan izazov za vladavinu prava u Crnoj Gori. Organizovani kriminal, naročito u oblasti krijumčarenja droge i trgovine ljudima, i dalje je prisutan u zemlji. Iako su sprovedene određene akcije u borbi protiv kriminalnih grupa, nedostatak istraga i presuda za visoko pozicionirane pojedince ukazuje na slabosti pravosudnog sistema. Ova nekažnjenost ima šire implikacije za društvo, jer podriva povjerenje građana u institucije i stvara percepciju da se pravda može selektivno sprovesti. Takođe, ona ugrožava reputaciju Crne Gore na međunarodnom nivou, posebno u kontekstu evropskih integracija, gde se borba protiv organizovanog kriminala smatra ključnim uslovom za napredak.

SLOBODA MEDIJA I VLADAVINA PRAVA

Sloboda medija je još jedna oblast koja je usko povezana sa vladavinom prava. U Crnoj Gori, novinari se suočavaju sa različitim oblicima pritiska, uključujući fizičke napade, pretnje i sudske procese. Ovi pritisci ne samo da ugrožavaju slobodu izražavanja, već i podrivaju ulogu medija kao čuvara demokratije. Jedan od najpoznatijih slučajeva je nerazrešeno ubistvo Duška Jovanovića, urednika dnevnog lista "Dan", koje i dalje simbolizuje nekažnjenost za napade na novinare u Crnoj Gori. Evropska komisija je u više navrata apelovala na vlasti da obezbede adekvatnu zaštitu novinara i omoguće istrage koje će rezultirati pravosnažnim presudama.

VLADAVINA PRAVA I EVROPSKE INTEGRACIJE

Crna Gora je kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, što vladavinu prava čini ključnim pitanjem u procesu integracija. Evropska unija postavlja striktno zahteve u pogledu reformi pravosuđa, borbe protiv korupcije i zaštite ljudskih prava, što zahteva odlučne korake vlasti. Međutim, napredak je spor i suočava se sa brojnim preprekama. Prema poslednjem izveštaju Evropske komisije, reforme u oblasti pravosuđa ostaju ograničene, dok nedostatak političke volje za sprovođenje ovih reformi predstavlja dodatni izazov (European Commission, 2023).

GRADANSKO DRUŠTVO I ULOGA NVO SEKTORA

Građansko društvo i nevladine organizacije (NVO) igraju ključnu ulogu u promovisanju vladavine prava u Crnoj Gori. Kroz monitoring, istraživanja i javne kampanje, NVO sektor doprinosi identifikaciji problema i predlaganju rešenja. Međutim, ove organizacije se često suočavaju sa ograničenjima u vidu finansijskih pritisaka, nedostatka institucionalne podrške i političkih napada. Unapređenje saradnje između vlasti i NVO sektora ključno je za postizanje dugoročnih rezultata u oblasti vladavine prava. Transparentnost i uključivost u procesu donošenja odluka mogu doprinijeti većem poverenju građana u institucije i podstaći šire društvene promene.

PREPORUKE ZA UNAPREDENJE VLADAVINE PRAVA IZ DOSADAŠNJIH IZVEŠTAJA

Sve preporuke relevantnih organizacija kada je reč o vladavini prava se u najkraćem mogu sumirati na sledeći način:

1. **Jačanje nezavisnosti pravosuđa** – Obezbediti da procesi imenovanja i napredovanja sudija i tužilaca budu zasnovani na meritokratskim principima.
2. **Borba protiv korupcije** – Povećati transparentnost u radu javnih institucija i osigurati procesuiranje slučajeva korupcije na visokom nivou.
3. **Zaštita novinara** – Obezbediti adekvatnu pravnu i institucionalnu zaštitu za novinare i garantovati slobodu medija.
4. **Saradnja sa EU** – Intenzivirati reforme u skladu sa zahtevima Evropske unije i osigurati političku volju za njihovu implementaciju.
5. **Podrška građanskom društvu** – Povećati institucionalnu podršku NVO sektoru i podstaći širu uključenost građana u procese donošenja odluka.

Prema tome, problem vladavine prava u Crnoj Gori zahteva sveobuhvatne reforme i doslednu implementaciju zakona. Ovi izazovi nisu samo prepreka evropskim integracijama, već i osnovni faktor koji utiče na svakodnevni život građana. Kroz jačanje institucija, borbu protiv korupcije i saradnju sa građanskim društvom, Crna Gora ima priliku da unapredi vladavinu prava i izgradi povjerenje u svoje institucije, što je ključno za njen dalji razvoj.

CILJ ISTRAŽIVANJA I FOKUS GRUPE

Vladavina prava predstavlja osnovni stub svakog demokratskog društva, a njen kvalitet direktno utiče na političku stabilnost, zaštitu ljudskih prava i pravnu sigurnost građana. Stoga je CEDEM organizovao grupnu diskusiju sa kompetentnim ispitanicima kako bi pružili uvid u ključne problem vladavine prava danas u Crnoj Gori. Cilj ove fokus grupe bio je da se identifikuju ključni izazovi u primeni vladavine prava u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na dostupnost pravde, jednakost pred zakonom, transparentnost institucija i povjerenje građana u pravosudni sistem. Diskusija je takođe obuhvatila percepciju javnosti o efikasnosti antikorupcijskih mjera i zaštiti osnovnih prava građana, što je ključno za dalji razvoj demokratskih institucija u zemlji.

Fokus grupa je zamišljena kao platforma za produbljenu diskusiju među stručnjacima i građanima sa različitim profesionalnim i životnim iskustvima, kako bi se identifikovale praktične prepreke i predložila moguća rešenja za unapređenje vladavine prava u Crnoj Gori. Naš cilj nije bio samo da se dijagnostikuju problemi, već i da se kreira prostor za otvoreni dijalog koji će poslužiti kao osnova za buduće reforme.

KRATAK PREGLED UČESNIKA

Fokus grupa je okupila osam učesnika sa različitim profesionalnim i akademskim profilima, koji su direktno ili indirektno uključeni u pitanja vezana za vladavinu prava:

1. **Magistrant međunarodnih odnosa** koji radi u glavnom gradu, sa iskustvom u pitanjima ljudskih prava i međunarodnih standarda.
2. **Politikolog** zaposlen u parlamentu, sa fokusom na zakonodavne procese i institucionalne reforme.
3. **Pravnik** iz organizacije za ljudska prava, sa praktičnim iskustvom u zastupanju građana pred sudovima.
4. **Apsolvent političkih nauka**, koji nudi perspektivu mladih u pogledu vladavine prava i pravde.
5. **Novinar** i student Fakulteta političkih nauka, koji se bavi istraživaivim uOIOkim novinarstvom i transparentnošću institucija.
6. **Docent na Univerzitetu Donja Gorica (UDG)** specijalizovan za međunarodne odnose, sa fokusom na uporedne pravne sisteme.
7. **Projektni koordinator u nevladinoj organizaciji CEDEM**, sa iskustvom u istraživanjima javnog mnjenja i projektima vezanim za vladavinu prava.
8. **Novinar iz agencije MINA**, sa iskustvom u medijskom praćenju pravosudnih procesa i istraživanju slučajeva kršenja ljudskih prava.

Ova raznolikost u profilu učesnika omogućila je da se diskusija vodi iz različitih perspektiva, što je doprinelo dubljem razumevanju problema i identifikaciji konkretnih prepreka u primeni vladavine prava.

METODOLOŠKI PRISTUP

Za sprovođenje fokus grupe korišćen je metodološki pristup poznat kao “Morganov levak,” koji omogućava strukturiranu i ciljanu diskusiju. Ovaj pristup započinje sa širim pitanjima kako bi se identifikovale osnovne percepcije i stavovi učesnika, a zatim se fokusira na specifična pitanja i teme. Tok diskusije je pratio sledeću logiku:

1. **Otvorena pitanja** – Diskusija je započeta opštim pitanjima o percepciji pravde i vladavine prava u Crnoj Gori, kako bi se identifikovali dominantni stavovi i uverenja.
2. **Tematski segmenti** – Nakon uvodnih odgovora, diskusija je usmjerena ka specifičnim temama kao što su dostupnost pravde, diskriminacija, transparentnost institucija i efikasnost kaznene politike.
3. **Produbljena analiza** – Fokus je stavljen na identifikaciju konkretnih primera i ličnih iskustava učesnika, kako bi se dobila jasnija slika o praktičnim izazovima i preprekama.
4. **Zatvorena pitanja i preporuke** – Diskusija je zaključena pitanjima usmjerenim na predloge za unapređenje sistema i prioritete u reformi pravosudnog sistema.

Pored strukture “levka,” diskusija je bila vođena i fleksibilno, kako bi se učesnicima omogućilo da slobodno izraze svoja mišljenja i podele relevantna iskustva. Moderatoratori su vodili računa da diskusija ostane fokusirana na ključne teme, dok su istovremeno podsticali otvorenost i međusobno poštovanje među učesnicima.

Rezultati ovog metodološkog pristupa pružili su uvid u ključne probleme i izazove sa kojima se Crna Gora suočava u oblasti vladavine prava, ali i identifikovali oblasti koje zahtevaju prioritete intervencije i reforme.

1. PRAVA GRADANA I PRISTUP PRAVDI

OPŠTA PERCEPCIJA PRAVDE: UTOPIJSKI IDEAL VS. PRAKTIČNI PROBLEMI

Tokom fokus grupe, većina učesnika složila se da je pravda u Crnoj Gori više ideal nego stvarnost. Mnogi su pravdu opisali kao “nedostižan koncept” i “utopijski cilj” kojem se društvo teži, ali ga retko dostiže. Jedan od učesnika je istakao da “pravda postoji u mnogo oblika, ali njena suština zavisi od efikasnosti sistema.”

S druge strane, pravda se u praksi često povezuje sa kaznenom politikom i njenom primenom, što dovodi do osjećaja nezadovoljstva među građanima. Učesnici su istakli da je kaznena politika “previše blaga,” posebno u slučajevima teških krivičnih djela, što dodatno urušava povjerenje građana u pravosudni sistem.

Percepcija pravde zavisi i od ideoloških stavova i ličnih iskustava. Za neke, pravda je “ravnopravno postupanje prema svim građanima u skladu sa zakonima,” dok je za druge to “zadovoljenje osnovnih potreba i prava svakog pojedinca.”

PROBLEMI U PRAKSI: BLAGA KAZNENA POLITIKA, NEPRISTUPAČNOST SISTEMA, NEJEDNAKOST

U praksi, pravosudni sistem Crne Gore suočava se sa brojnim izazovima. Jedan od najčešće pominjanih problema tokom diskusije bila je blaga kaznena politika. Učesnici su naveli primjere gde su počinioi teških krivičnih djela, poput silovanja, dobili neadekvatne kazne, što dodatno podriva osjećaj pravde.

Takođe, nepristupačnost pravosudnog sistema za određene kategorije stanovništva istaknuta je kao jedan od ključnih problema. „Pravda u Crnoj Gori nije dostupna svima na jednak način,” rekao je jedan učesnik. Građani sa nižim ekonomskim statusom, žrtve diskriminacije i marginalizovane grupe često nailaze na prepreke u ostvarivanju svojih prava.

Nedostatak kapaciteta pravosudnog sistema dodatno otežava pristup pravdi. Sudovi su preopterećeni, što dovodi do dugotrajnih procesa i kašnjenja u donošenju presuda.

DISKRIMINACIJA U PRAVOSUDNOM SISTEMU

Diskriminacija u pravosudnom sistemu u Crnoj Gori identifikovana je kao ozbiljan problem. Učesnici su istakli da žrtve porodičnog nasilja, femicida, i pripadnici marginalizovanih grupa često nemaju adekvatan tretman u sistemu.

Jedan od najupečatljivijih primjera koji su učesnici naveli odnosi se na smeštaj žena koje su žrtve porodičnog nasilja. One se često smestaju u institucije poput Ljubovića, koje su prvobitno namenjene za delikvente, što dodatno traumatizuje žrtve. Takođe, osobe sa invaliditetom i zavisnici od psihoaktivnih supstanci suočavaju se sa diskriminacijom zbog nedostatka adekvatnih programa podrške.

Primjeri nejednakog tretmana u pravosudnom sistemu uključuju razlike u presudama za slična krivična djela, što ukazuje na nedoslednost u primeni zakona. „Za isto krivično djelo, jedna osoba može dobiti blagu kaznu, dok druga završava sa mnogo strožom presudom,“ rekao je jedan od učesnika.

NEDOSTATAK INFORMISANOSTI GRAĐANA O PRAVIMA I DOSTUPNIM MEHANIZMIMA

Nedovoljna informisanost građana o njihovim pravima i dostupnim pravnim mehanizmima identifikovana je kao još jedan ozbiljan problem. Većina učesnika se složila da građani nisu adekvatno edukovani o svojim pravima, što ih čini ranjivim na zloupotrebe i diskriminaciju.

Učesnici su predložili potrebu za pokretanjem kampanja koje bi povećale svest građana o njihovim pravima. Takođe, edukacija kroz formalni obrazovni sistem i dostupnost besplatnih pravnih saveta mogu doprinijeti većem poverenju u institucije i lakšem pristupu pravdi.

“Građani često ne znaju kome da se obrate kada im se prava naruše,“ rekao je jedan od učesnika. Pored toga, nedostatak informacija o radu pravosudnih institucija dodatno otežava pristup pravdi, naročito za ranjive kategorije poput žrtava nasilja i osoba sa invaliditetom.

2. VLADAVINA PRAVA I JEDNAKOST PRED ZAKONOM

PROBLEMI SA JEDNAKIM TRETMANOM GRADANA U PRAVOSUDNOM SISTEMU

Jednakost pred zakonom predstavlja osnovni princip vladavine prava, ali u Crnoj Gori ovaj princip često ostaje samo na nivou deklarativne normativnosti. Tokom diskusije fokus grupe, učesnici su identifikovali niz problema koji podrivaju jednak tretman građana u pravosudnom sistemu.

Jedan od ključnih izazova jeste selektivno sprovođenje zakona, gde osobe sa političkim ili društvenim privilegijama dobijaju povoljniji tretman od običnih građana. Ova praksa ne samo da urušava povjerenje javnosti u pravosudne institucije, već i produbljuje osjećaj nepravde među građanima. Konkretni primjeri koji su pominjani tokom diskusije uključuju različite presude za slična krivična djela, što ukazuje na nedoslednost i neujednačenost u radu sudova.

Pored toga, diskriminacija prema određenim grupama, kao što su marginalizovane zajednice, osobe sa invaliditetom i žrtve porodičnog nasilja, dodatno podriava jednakost pred zakonom. Učesnici su naveli da su ovi pojedinci često suočeni sa otežanim pristupom pravdi i nedostatkom adekvatne zaštite od strane institucija.

UTICAJ POLITIČKIH ELITA NA PRAVOSUDE I PARTIJSKA LOJALNOST U IZBORU SUDIJA I TUŽILACA

Politička instrumentalizacija pravosuđa identifikovana je kao jedan od najčešćih problema u oblasti vladavine prava u Crnoj Gori. Učesnici fokus grupe istakli su da izbor sudija i tužilaca često zavisi od njihove političke lojalnosti, što ugrožava nezavisnost i integritet pravosudnog sistema.

Na primer, prilikom izbora sudija za Vrhovni i Ustavni sud, pojedinci se često etiketiraju kao "bliski određenim političkim partijama," što dodatno polarizuje javno mnjenje. Ova praksa ne samo da podriava povjerenje građana u pravosudne institucije, već i otežava sprovođenje zakona na nepristrasan način.

Učesnici su takođe istakli problem nepotizma i partijske povezanosti u procesima imenovanja, gde profesionalne kvalifikacije često bivaju zanemarene u korist političkih veza. Takva praksa direktno utiče na efikasnost i kvalitet rada pravosudnih institucija.

RAZLIKE U KAZNENOJ POLITICI I SELEKTIVNO SPROVOĐENJE ZAKONA

Kaznena politika u Crnoj Gori se ocenjuje kao neujednačena i nedovoljno stroga, posebno u slučajevima teških krivičnih djela. Učesnici fokus grupe su istakli da blage kazne, čak i za najteža djela poput nasilja i korupcije, podrivaju percepciju pravde u društvu.

„Osnovna funkcija kaznene politike trebalo bi da bude odvraćanje, ali u praksi često služi kao instrument kompromisa između političkih i pravosudnih interesa,” rekao je jedan od učesnika. Primjera radi, za isto krivično djelo, presude mogu drastično varirati u zavisnosti od regije ili sudije, što dodatno doprinosi osjećaju pravne nesigurnosti.

Još jedan izazov jeste selektivno sprovođenje zakona, gde se isti zakoni ne primenjuju na sve građane jednako. Ova praksa najčešće favorizuje političke i ekonomske elite, dok su obični građani i ranjive grupe prepušteni na milost i nemilost neefikasnim i nepouzdanim institucijama.

NEDOSTATAK KAPACITETA U SUDSTVU I PREOPTEREĆENOST SUDOVA

Kapaciteti sudskog sistema u Crnoj Gori su ozbiljno ograničeni, što se ogleda u preopterećenosti sudova i dugotrajnim pravnim procesima. Prema rečima učesnika, nedostatak resursa, kao što su adekvatni radni uslovi i tehnička oprema, dodatno otežava rad sudova.

„Sudovi nemaju ni osnovne uslove za rad, čak ni sredstva za osnovnu kancelarijsku opremu,” istakao je jedan od učesnika. Ovo rezultira kašnjenjem u donošenju presuda, što dalje urušava povjerenje građana u pravosudni sistem.

Preopterećenost sudova utiče i na kvalitet rada sudija, koji zbog velikog broja predmeta nisu u mogućnosti da pruže adekvatnu pažnju svakom slučaju. Osim toga, niske plate i loši radni uslovi dodatno demotivisu sudije i tužioce, što povećava rizik od korupcije i nepotizma.

Pored problema u kapacitetima, učesnici su istakli i nedostatak stručnog kadra u sudstvu, gde mnogi pravnici nemaju odgovarajuće obrazovanje ili motivaciju za rad. Ovo dodatno pogoršava ionako kompleksne izazove sa kojima se suočava pravosudni sistem u Crnoj Gori.

3. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST INSTITUCIJA

PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE TRANSPARENTNOSTI

Transparentnost rada pravosudnih institucija ključni je preduslov za izgradnju povjerenja građana u pravosudni sistem. Tokom diskusije fokus grupe, učesnici su predložili više konkretnih mjera koje bi mogle doprinijeti većoj transparentnosti i odgovornosti institucija.

Jedna od najčešće pominjanih inicijativa bila je uvođenje javnih prenosa suđenja putem televizije ili specijalizovanih internet platformi. "Svaki sud bi trebalo da ima svoj YouTube kanal gde bi građani mogli da prate suđenja u realnom vremenu," predložio je jedan od učesnika. Ova praksa bi ne samo povećala transparentnost, već bi i poslala snažnu poruku o otvorenosti pravosudnog sistema prema javnosti.

Takođe, učesnici su naglasili važnost publikovanja imovinskih kartona sudija i tužilaca kao alata za prevenciju korupcije. Redovna i detaljna provera imovine zaposlenih u pravosuđu doprinosi smanjenju percepcije korupcije i povećava povjerenje građana u njihov rad. "Građani imaju pravo da znaju kako se troši javni novac i da li osobe koje donose odluke postupaju u skladu sa zakonom," istakao je jedan od učesnika.

Još jedan predlog odnosio se na obavezno publikovanje godišnjih izveštaja o radu pravosudnih institucija, koji bi sadržali informacije o broju rešenih predmeta, prosečnom trajanju procesa i detaljima o važnim slučajevima. Ovi izveštaji bi trebalo da budu dostupni javnosti i stručnoj zajednici, što bi omogućilo objektivnu procenu rada sudova i tužilaca.

ODGOVORNOST SUDIJA I KRITERIJUMI ZA NJIHOVU SELEKCIJU

Odgovornost sudija i tužilaca ključan je aspekt vladavine prava, ali fokus grupa je identifikovala niz problema u ovoj oblasti. Jedan od najvećih izazova jeste nepostojanje jasnih i standardizovanih kriterijuma za izbor sudija i tužilaca. Trenutni sistem selekcije često ostavlja prostor za političke uticaje i subjektivne procene, što narušava povjerenje u nepristrasnost pravosudnog sistema.

„Odgovornost sudija mora biti povezana sa njihovim profesionalnim rezultatima, ali trenutno ne postoji mehanizam koji bi to efikasno osigurao," rekao je jedan od učesnika. Diskusija je ukazala na potrebu za uvođenjem transparentnih procedura za izbor sudija i tužilaca, koje bi uključivale jasno definisane kriterijume kao što su iskustvo, stručnost i integritet.

Pored toga, fokus grupa je istakla važnost jačanja disciplinske odgovornosti sudija. "Disciplinski postupci protiv sudija su retki, a i kada postoje, sankcije su obično simbolične," naglasio je jedan od učesnika. Institucije bi trebalo da

osiguraju da svaki sudija koji prekrši profesionalne standarde bude adekvatno sankcionisan, što bi poslalo jasnu poruku o ozbiljnosti odgovornosti u pravosudnom sistemu.

PROBLEM NEJASNIH I DISKRECIONIH KRITERIJUMA ZA NAPREDOVANJE

Jedan od ključnih izazova identifikovanih tokom diskusije bio je problem nejasnih i diskreционih kriterijuma za napredovanje sudija i tužilaca. Učesnici su istakli da trenutni sistem ostavlja previše prostora za subjektivne odluke i političke uticaje, što direktno ugrožava profesionalizam i motivaciju u pravosudnim institucijama.

„Napredovanje u sudstvu ne bi smelo da zavisi od političke lojalnosti, već od postignuća i profesionalnih kvalifikacija,” rekao je jedan od učesnika. Fokus grupa je predložila uvođenje objektivnih metrika za procenu rada sudija, kao što su broj riješenih predmeta, kvalitet obrazloženja presuda i zadovoljstvo stranaka u procesu.

Pored toga, učesnici su naglasili potrebu za većom transparentnošću u postupku odlučivanja o napredovanju. Informacije o tome kako se donose odluke o unapređenju sudija trebalo bi da budu javno dostupne i jasno obrazložene. Ovakav pristup bi smanjio prostor za spekulacije o političkim uticajima i povećao povjerenje u pravosudni sistem.

U cjelini, unapređenje transparentnosti i odgovornosti institucija zahteva sistemске reforme koje će osigurati da pravosudni sistem funkcioniše na principima profesionalizma, nepristrasnosti i otvorenosti prema javnosti.

4. INTEGRITET I NEZAVISNOST PRAVOSUDA

POLITIZACIJA INSTITUCIJA I ETIKETE PARTIJSKIH LOJALNOSTI PRI IZBORU SUDIJA

Politizacija pravosudnih institucija u Crnoj Gori predstavlja ozbiljan izazov za integritet i nezavisnost sudstva. Tokom fokus grupe, učesnici su istakli da su procesi imenovanja sudija često obeleženi percepcijom političkog uticaja i lojalnosti određenim partijama. "Kada se biraju sudije za Ustavni i Vrhovni sud, često se u javnosti pojavljuju etikete da su kandidati 'bliski određenim partijama', što urušava povjerenje građana u pravosudni sistem," rekao je jedan od učesnika.

Takva percepcija direktno podriva nepristrasnost sudstva i doprinosi polarizaciji u društvu. Učesnici su naglasili da je partijska lojalnost često odlučujući faktor u procesima imenovanja i napredovanja sudija, što stvara utisak da pravosuđe nije nezavisno, već instrument političkih elita.

Da bi se prevazišao ovaj problem, predloženo je uvođenje transparentnih procedura za izbor sudija, uz jaču ulogu nezavisnih tijela i organizacija civilnog društva u praćenju procesa. Takođe, učesnici su istakli potrebu za uklanjanjem diskrecionih ovlašćenja koja omogućavaju političkim strukturama da utiču na pravosudni sistem.

PROBLEMI S BEZBEDNOŠĆU SUDIJA I NJIHOVIM RADNIM USLOVIMA

Bezbednost sudija i kvalitet njihovih radnih uslova su još jedna ključna tema diskusije. Sudije u Crnoj Gori često rade u nesigurnim uslovima, što negativno utiče na njihov rad i odlučivanje. Učesnici fokus grupe su istakli nekoliko primjera, uključujući slučajeve pretnji, fizičkih napada i pritisaka koji dolaze od moćnih političkih i kriminalnih grupa.

„Kako sudije mogu donositi nepristrasne odluke kada nisu zaštićeni od potencijalnih pretnji?“ upitao je jedan od učesnika. Takođe, primećeno je da nedostatak adekvatnih bezbednosnih mjera rezultira blagim presudama u slučajevima gde bi oštrije kazne mogle izazvati odmazdu.

Pored bezbednosnih izazova, radni uslovi sudija dodatno otežavaju njihov posao. Niske plate, preopterećenost predmetima i nedostatak osnovnih resursa, poput kancelarijske opreme, demotiviraju sudije i smanjuju kvalitet njihovog rada. Jedan od učesnika je istakao da "sudovi nemaju ni sredstva za elementarne potrebe, što ukazuje na ozbiljno zanemarivanje pravosudnog sistema od strane države."

KORUPCIJA U PRAVOSUDU I EKONOMSKI STATUS KAO UZROK

Korupcija u pravosudnom sistemu predstavlja ozbiljan problem koji podriva njegovu funkcionalnost i integritet. Tokom diskusije, učesnici su identifikovali niz uzroka korupcije, pri čemu je loš ekonomski status sudija i tužilaca bio jedan od najčešće pominjanih faktora.

Niske plate i nedostatak finansijske sigurnosti često stvaraju podlogu za koruptivne prakse, jer sudije i tužiocima mogu biti podložni pritiscima ili podmićivanju. "Kada su sudije finansijski ugrožene, teško je očekivati da ostanu imuni na korupciju," rekao je jedan od učesnika.

Pored ekonomskih izazova, nedostatak adekvatnih mehanizama za praćenje i sankcionisanje koruptivnih praksi dodatno otežava borbu protiv korupcije u pravosudnom sistemu. Disciplinski postupci su retki, a i kada postoje, sankcije su često simbolične.

Učesnici su predložili više mjera za borbu protiv korupcije, uključujući povećanje plata sudija i tužilaca, strože kontrole imovinskih kartona i jačanje institucionalnih kapaciteta za praćenje nepravilnosti. Takođe, preporučeno je uvođenje redovnih obuka za sudije i tužioce o etici i borbi protiv korupcije, kako bi se dodatno osnažila njihova profesionalna integriteta.

Integritet i nezavisnost pravosuđa u Crnoj Gori suočavaju se sa ozbiljnim izazovima, ali uz primenu sistemskih reformi i adekvatnih mjera, moguće je unaprijediti stanje u ovoj oblasti. Eliminacija političkih uticaja, poboljšanje bezbednosnih i radnih uslova sudija, kao i efikasna borba protiv korupcije, ključni su koraci ka jačanju povjerenja građana u pravosudni sistem.

5. PRIMJENA ZAKONA I ULOGA POLICIJE

PERCEPCIJA JAVNOSTI O DOSLEDNOSTI SPROVOĐENJA ZAKONA

Percepcija doslednosti sprovođenja zakona u Crnoj Gori među građanima je izrazito niska, što je bio jedan od glavnih zaključaka fokus grupe. Učesnici su istakli da su zakoni često selektivno primenjivani, što dovodi do osjećaja nepravde i nepouzdanosti u pravosudni sistem. "Građani osjećaju da pravila važe za obične ljude, dok političke i ekonomske elite imaju privilegovan status," rekao je jedan od učesnika.

Primjera radi, mnogi su naveli slučajeve gde su osobe sa političkim vezama izbegle stroge kazne ili su sudski procesi vođeni izuzetno sporo, što dodatno podriva povjerenje javnosti u pravosudni i policijski sistem. Fokus grupa je takođe ukazala na problem neujednačene primjene zakona u različitim regijama Crne Gore, gde pojedini lokalni organi reda deluju efikasnije od drugih.

NEDOVOLJNA TRANSPARENTNOST I EFIKASNOST POLICIJE

Transparentnost i efikasnost policijskih institucija u Crnoj Gori su takođe prepoznate kao ozbiljni izazovi. Tokom diskusije, učesnici su istakli da policija često ne informiše javnost o svojim aktivnostima na adekvatan i pravovremen način. "Građani nemaju uvid u rad policije, što stvara prostor za spekulacije o zloupotrebama i neefikasnosti," rekao je jedan od učesnika.

Jedan od predloga za unapređenje transparentnosti bio je uvođenje redovnih izveštaja o radu policije, koji bi bili dostupni javnosti. Ovi izveštaji bi trebalo da sadrže informacije o broju rešenih slučajeva, korišćenju resursa i planovima za poboljšanje rada. Dodatno, uvođenje nezavisnih mehanizama za nadzor policijskog rada moglo bi doprinijeti povećanju povjerenja građana.

Efikasnost policije je takođe tema koja je izazvala brojne komentare. Prema učesnicima, policija često ne deluje brzo i adekvatno, posebno u slučajevima koji uključuju ranjive grupe ili nasilje u porodici. Problemi sa nedostatkom kapaciteta, neadekvatnom obukom i lošom koordinacijom sa drugim institucijama dodatno komplikuju njihovu sposobnost da pruže kvalitetne usluge građanima.

PROBLEMI U TRETMANU ŽRTAVA I MARGINALIZOVANIH GRUPA OD STRANE POLICIJE

Diskusija je otkrila ozbiljne probleme u tretmanu žrtava krivičnih djela i marginalizovanih grupa od strane policije. Učesnici su naveli da žrtve porodičnog nasilja, femicida i pripadnici marginalizovanih zajednica, kao što su osobe sa invaliditetom ili zavisnici od psihoaktivnih supstanci, često nailaze na neadekvatan tretman i nedostatak podrške.

Jedan od najupečatljivijih primjera bio je neadekvatan smeštaj žena koje su žrtve nasilja, koje se često smeštaju u institucije namenjene delikventima, što dodatno traumatizuje žrtve. Takođe, policija je često optuživana za stigmatizaciju i diskriminaciju prema određenim grupama, što dodatno otežava njihov pristup pravdi.

Učesnici su predložili nekoliko mjera za unapređenje tretmana žrtava i marginalizovanih grupa. Jedna od ključnih preporuka bila je organizacija specijalizovanih obuka za policijske službenike, kako bi razvili veštine i znanja za rad sa ranjivim grupama. Takođe, uspostavljanje posebnih jedinica unutar policije koje bi bile zadužene za rad sa žrtvama nasilja moglo bi dopriniejeti većoj efikasnosti i humanosti u njihovom tretmanu.

Primjena zakona i uloga policije u Crnoj Gori suočavaju se sa nizom izazova koji negativno utiču na povjerenje građana i efikasnost pravosudnog sistema. Povećanje transparentnosti, unapređenje kapaciteta policije i bolji tretman žrtava i marginalizovanih grupa ključni su koraci ka izgradnji pravednijeg i efikasnijeg sistema zaštite prava građana.

6. ANTIKORUPCIJSKE MJERE I SUZBIJANJE KRIMINALA

NEEFIKASNOST POSTOJEĆIH ANTIKORUPCIJSKIH MEHANIZAMA

Antikorupcijske mjere u Crnoj Gori suočavaju se sa značajnim izazovima, što je jedan od razloga za nizak nivo povjerenja građana u institucije. Tokom fokus grupe, učesnici su istakli da postojeći mehanizmi za borbu protiv korupcije često ostaju na deklarativnom nivou, bez konkretnih rezultata. Agencija za sprečavanje korupcije (ASK) i Specijalno državno tužilaštvo identifikovani su kao ključne institucije u ovom procesu, ali njihov rad je ocenjen kao neadekvatan.

“Antikorupcijske institucije su često podložne političkim uticajima i ne funkcionišu u skladu sa svojim mandatom,” rekao je jedan od učesnika. Uprkos formalnim ovlašćenjima, ASK često izbegava procesuiranje slučajeva visoke korupcije, dok Specijalno tužilaštvo retko donosi presude u ovim slučajevima, čime se stvara percepcija nekažnjivosti za najteže oblike korupcije.

Dodatno, transparentnost rada ovih institucija je ocenjena kao nezadovoljavajuća. Građani retko imaju uvid u tokove istraga i procesuiranja korupcijskih slučajeva, što dodatno podriva povjerenje u njihov rad. Predloženo je uvođenje strožih procedura monitoringa rada antikorupcijskih tijela, uz veću uključenost nezavisnih organizacija civilnog društva u praćenje njihovog rada.

NEDOSTATAK SREDSTAVA I KAPACITETA ZA BORBUTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Borba protiv organizovanog kriminala u Crnoj Gori takođe je suočena sa brojnim ograničenjima, uključujući nedostatak resursa i kapaciteta. Fokus grupa je identifikovala nekoliko ključnih problema, uključujući lošu koordinaciju između pravosudnih i policijskih institucija, nedovoljnu obučenost kadrova i manjak tehničke opreme.

“Organizovani kriminal u Crnoj Gori ima duboke korene, a institucije nemaju ni resurse ni kapacitete da se efikasno suprotstave ovom fenomenu,” istakao je jedan od učesnika. Na primer, Specijalno tužilaštvo često radi pod velikim opterećenjem, dok policijske jedinice koje se bave borbom protiv kriminala nemaju adekvatnu tehničku podršku za praćenje i razbijanje kriminalnih grupa.

Osim toga, prisutan je problem nedovoljno razvijene međunarodne saradnje, što je ključno u borbi protiv transnacionalnog kriminala. Učesnici su predložili intenziviranje saradnje sa međunarodnim organizacijama i susednim državama, kao i ulaganje u obuku i opremu za specijalizovane jedinice koje se bave organizovanim kriminalom.

UTICAJ MEDIJSKOG PRITISKA NA RAD PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Medijski pritisak na pravosudne institucije predstavlja dodatni izazov u borbi protiv korupcije i kriminala. Tokom fokus grupe, učesnici su istakli da mediji često prate sudske procese na senzacionalistički način, što može uticati na odluke sudija i tužilaca.

“Sudije su često pod pritiskom da donose odluke koje će zadovoljiti javno mnjenje, umesto da se oslanjaju na činjenice i dokaze,” rekao je jedan od učesnika. Takva situacija dodatno komplikuje rad pravosudnih institucija, koje su ionako opterećene političkim uticajima i manjkom resursa.

Predloženo je jačanje komunikacije između pravosudnih institucija i medija kako bi se smanjio prostor za spekulacije i manipulacije. Transparentniji i profesionalniji pristup pravosuđa prema javnosti mogao bi dopriniejeti smanjenju medijskog pritiska i jačanju povjerenja u rad pravosudnih organa.

Antikorupcijske mjere i suzbijanje kriminala u Crnoj Gori zahtevaju sveobuhvatne reforme, koje uključuju jačanje kapaciteta institucija, povećanje transparentnosti i smanjenje političkih i medijskih uticaja. Ulaganje u resurse, obuku kadrova i međunarodnu saradnju ključno je za stvaranje efikasnog sistema koji će se uspešno nositi sa izazovima korupcije i organizovanog kriminala.

7. POVJERENJE GRADANA U INSTITUCIJE

NISKO POVJERENJE GRADANA U SUDOVE, POLICIJU I TUŽILAŠTVA

Povjerenje građana u pravosudne institucije, uključujući sudove, policiju i tužilaštva, u Crnoj Gori je na izuzetno niskom nivou. Tokom fokus grupe, učesnici su istakli da je glavni razlog za ovo nepovoljno stanje percepcija da su ove institucije podložne političkim uticajima i da ne funkcionišu u interesu građana.

Sudovi su često viđeni kao nepristrasni samo na papiru, dok u praksi selektivno primenjuju zakon, što dovodi do osjećaja nejednakosti i frustracije kod građana. „Postoje slučajevi gde sudovi donose presude koje su očigledno politički motivisane, a ne zasnovane na činjenicama i zakonima,“ rekao je jedan od učesnika.

Policija je takođe bila predmet kritike zbog percepcije korupcije i neadekvatnog tretmana građana, posebno marginalizovanih grupa. Većina učesnika smatra da policija često deluje neefikasno, a u pojedinim slučajevima i diskriminatorno, što dodatno podriva povjerenje u njene kapacitete za sprovođenje zakona.

Takođe, tužilaštva su ocenjena kao institucije koje ne obavljaju svoj posao u punom kapacitetu, što se najčešće ogleda u nekažnjivosti za slučajeve visoke korupcije. Građani smatraju da tužilaštva ne funkcionišu kao nezavisni organi, već da su podložna uticajima političkih elita.

PREPORUKE ZA POVRATAK POVJERENJA (REFORME, TRANSPARENTNOST, ODGOVORNOST)

Za povratak povjerenja građana u pravosudne institucije neophodno je sprovesti sveobuhvatne reforme koje će obuhvatiti ključne aspekte njihovog rada. Tokom diskusije, učesnici su predložili više konkretnih mjera koje bi mogle dopriniejt ovom cilju:

1. **Povećanje transparentnosti rada institucija** – Uvođenje javnih prenoša suđenja i redovno publikovanje izveštaja o radu pravosudnih organa mogu povećati povjerenje građana. Transparentnost u procesu donošenja odluka doprinosi stvaranju osjećaja da se zakoni primenjuju jednako na sve.
2. **Jačanje odgovornosti** – Potrebno je uvesti strožije disciplinske mehanizme za sudije, tužioce i policijske službenike. Svaki prekršaj profesionalnih standarda mora biti adekvatno sankcionisan kako bi se poslala jasna poruka da niko nije iznad zakona.

3. **Smanjenje političkih uticaja** – Jedan od ključnih koraka jeste osiguranje nezavisnosti pravosudnih institucija od političkih uticaja. Ovo se može postići uvođenjem transparentnijih procedura za izbor sudija i tužilaca, uz uključivanje nezavisnih tijela i stručne javnosti u proces.
4. **Unapređenje komunikacije sa građanima** – Pravosudne institucije moraju biti proaktivnije u informisanju građana o svojim aktivnostima i uspesima. Kampanje za podizanje svesti o pravima i odgovornostima građana takođe mogu dopriniejeti jačanju povjerenja.
5. **Poboljšanje radnih uslova i obuke** – Ulaganje u kapacitete pravosudnih institucija, uključujući bolje radne uslove i kontinuiranu edukaciju zaposlenih, ključno je za profesionalizaciju njihovog rada.
6. **Borba protiv korupcije** – Neophodno je pokazati konkretne rezultate u procesuiranju slučajeva visoke korupcije. Građani moraju videti da institucije efikasno rade na suzbijanju korupcije kako bi im se vratilo povjerenje.

Nisko povjerenje građana u pravosudne institucije predstavlja ozbiljan izazov za funkcionisanje pravne države u Crnoj Gori. Sprovođenjem predloženih reformi i povećanjem transparentnosti, odgovornosti i profesionalizma institucija, može se postići viši nivo povjerenja javnosti. Ovo povjerenje je ključno za izgradnju stabilnog i pravednog društva.

8. EDUKACIJA I INFORMISANJE O PRAVIMA I ZAKONIMA

NEDOVOLJNA EDUKACIJA GRADANA O PRAVIMA I PRAVNIM PROCEDURAMA

Jedan od ključnih izazova u oblasti vladavine prava u Crnoj Gori jeste nedovoljna informisanost građana o njihovim pravima i pravnim procedurama. Tokom fokus grupe, učesnici su istakli da većina građana nije svesna osnovnih pravnih mehanizama dostupnih za zaštitu njihovih prava. Ovaj problem je posebno izražen kod marginalizovanih i ranjivih grupa, uključujući žrtve nasilja, osobe sa invaliditetom i pripadnike manjinskih zajednica.

Građani često ne znaju kako da pristupe pravosudnim institucijama, kome da se obrate u slučaju povrede prava ili kako da pokrenu pravni postupak. Nedostatak pravne pismenosti doprinosi njihovoj ranjivosti i stvara prostor za zloupotrebe i diskriminaciju. Pored toga, pravne informacije su često previše kompleksne i nedostupne prosečnom građaninu, što dodatno otežava njihovo razumevanje.

Fokus grupa je ukazala na potrebu za većim angažovanjem institucija u podizanju svesti građana o njihovim pravima. Trenutni naponi u ovoj oblasti ocenjeni su kao fragmentisani i nedovoljno efikasni, što zahteva sveobuhvatniji pristup edukaciji javnosti.

PREPORUKE ZA EDUKATIVNE KAMPANJE I MATERIJALE

Kako bi se unapredila pravna pismenost građana i omogućio bolji pristup pravdi, fokus grupa je predložila niz konkretnih mjera i inicijativa:

1. **Pokretanje edukativnih kampanja** – Nacionalne kampanje koje bi građanima na jednostavan i razumljiv način objasnile njihova prava i dostupne pravne mehanizme. Ove kampanje bi mogle da uključe televizijske i radio emisije, kao i digitalne medije, kako bi informacije bile dostupne široj publici.
2. **Priprema jednostavnih i pristupačnih materijala** – Izrada vodiča, brošura i plakata koji bi na praktičan i jednostavan način objašnjavali pravne procedure. Na primer, materijali poput „Kako pokrenuti postupak za zaštitu prava” ili „Osnovna prava u pravosudnom sistemu” mogli bi biti od velike koristi građanima.
3. **Edukacija u školama** – Uvođenje pravne pismenosti u obrazovni sistem, kroz predmete ili programe koji bi deci i mladima objasnili osnovna ljudska prava, pravni sistem i postupke za njihovu zaštitu. Ovo bi osiguralo da buduće generacije budu bolje informisane i osposobljene za pravnu zaštitu.

4. **Besplatni pravni saveti** – Osnivanje centara za besplatnu pravnu pomoć koji bi bili dostupni svim građanima, posebno u ruralnim oblastima i mestima gde pravni sistem nije lako dostupan. Ovi centri bi mogli da pruže osnovne pravne savete i usmjere građane ka odgovarajućim institucijama.
5. **Partnerstva sa civilnim sektorom** – Nevladine organizacije i udruženja građana mogu odigrati ključnu ulogu u edukaciji javnosti. Njihovo iskustvo u radu sa ranjivim grupama i fleksibilnost u pristupu edukaciji mogu dopriniejeti boljem razumevanju potreba građana i osigurati efektivnu implementaciju edukativnih programa.
6. **Digitalizacija pravnog sistema** – Razvoj online platformi koje bi omogućile građanima da pristupe pravnim informacijama i procedurama na jednostavan i brz način. Na primer, portali sa često postavljanim pitanjima o pravima građana ili aplikacije za praćenje sudskih postupaka mogli bi učiniti pravosudni sistem transparentnijim i pristupačnijim.

Nedovoljna edukacija i informisanost građana o pravima i zakonima predstavlja ozbiljan izazov za vladavinu prava u Crnoj Gori. Implementacijom predloženih mjera, uključujući edukativne kampanje, pravne vodiče i besplatne pravne savete, moguće je povećati pravnu pismenost i osigurati bolji pristup pravdi za sve građane. Ove inicijative ne samo da će dopriniejeti jačanju povjerenja u pravosudni sistem, već i osnažiti građane da efikasnije zaštite svoja prava.

KLJUČNI ZAKLJUČCI I ISTRAŽIVAČKI NALAZI

1. POVJERENJE U PRAVOSUDNE INSTITUCIJE

Povjerenje građana u sudove, policiju i tužilaštva u Crnoj Gori je na veoma niskom nivou. Glavni uzroci su percepcija političkog uticaja, selektivna primjena zakona i nekažnjenost za visoku korupciju. Sudovi su viđeni kao podložni političkim pritiscima, dok tužilaštva ne procesuiraju slučajeve visoke korupcije na zadovoljavajući način. Policija je optužena za neefikasnost i diskriminaciju prema marginalizovanim grupama, što dodatno urušava povjerenje.

2. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST PRAVOSUDNIH ORGANA

Transparentnost rada pravosudnih institucija ocenjena je kao nezadovoljavajuća, što doprinosi percepciji korupcije i nekažnjenosti. Postojeći mehanizmi odgovornosti nisu adekvatni. Javni prenos suđenja, redovno objavljivanje imovinskih kartona sudija i godišnji izveštaji o radu institucija predloženi su kao mjere za unapređenje transparentnosti. Strožiji disciplinski postupci i standardizacija kriterijuma za selekciju i napredovanje sudija su ključni za povećanje odgovornosti.

3. POLITIZACIJA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Imenovanje sudija i tužilaca često je pod uticajem političkih struktura, što narušava nezavisnost pravosudnog sistema. Partijska lojalnost se često stavlja iznad profesionalnih kvalifikacija, što podriva nepristrasnost pravosuđa. Uvođenje transparentnijih procedura za izbor pravosudnog kadra i jačanje nezavisnih tijela za nadzor procesa identifikovano je kao prioritet.

4. KAPACITETI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Sudovi i tužilaštva su preopterećeni, nedovoljno opremljeni i suočeni sa nedostatkom stručnog kadra, što negativno utiče na efikasnost. Nedostatak tehničkih resursa i loši radni uslovi dodatno otežavaju sprovođenje zakona. Veća ulaganja u infrastrukturu, obuku i regrutaciju kadra su ključni koraci za poboljšanje kapaciteta.

5. PRIMJENA ZAKONA I TRETMAN MARGINALIZOVANIH GRUPE

Selektivna primjena zakona i diskriminacija prema ranjivim kategorijama, poput žrtava nasilja i osoba sa invaliditetom, predstavljaju ozbiljne prepreke u ostvarivanju pravde. Neadekvatan tretman žrtava, posebno žna žrtava porodičnog nasilja, ukazuje na potrebu za specijalizovanim obukama za policijske službenike i reformu politika smještaja žrtava. Uspostavljanje posebnih jedinica za rad sa ranjivim grupama može doprinijeti većoj humanosti i efikasnosti.

6. NEEFIKASNOST ANTIKORUPCIJSKIH MEHANIZAMA

Postojeće antikorupcijske institucije ne pokazuju konkretne rezultate u procesuiranju slučajeva visoke korupcije, dok nedostatak sredstava ograničava njihovu djelotvornost. ASK i Specijalno tužilaštvo moraju postati nezavisniji i transparentniji u svom radu. Veća ulaganja u kapacitete, stroži nadzor i uključivanje civilnog sektora u praćenje njihovog rada identifikovani su kao prioriteta.

7. UTICAJ MEDIJSKOG PRITISKA NA PRAVOSUDNE INSTITUCIJE

Medijski pritisak negativno utiče na nezavisnost sudija i tužilaca, koji su često pod pritiskom javnosti prilikom donošenja odluka. Jačanje komunikacije između pravosudnih institucija i medija može smanjiti prostor za spekulacije i manipulisanje informacijama. Transparentniji pristup prema javnosti može doprinijeti jačanju povjerenja.

8. NEDOVOLJNA EDUKACIJA I INFORMISANJE GRADANA

Niska pravna pismenost građana doprinosi njihovoj ranjivosti i otežava im pristup pravdi. Nacionalne edukativne kampanje, besplatni pravni saveti i uvođenje pravne pismenosti u obrazovni sistem predloženi su kao rešenja. Digitalne platforme za pravne informacije takođe mogu unaprijediti pristup pravdi.

Dakle, identifikovani izazovi ukazuju na potrebu za sveobuhvatnim reformama pravosudnog sistema u Crnoj Gori. Transparentnost, odgovornost, profesionalizacija kadrova i poboljšanje komunikacije sa javnošću su ključni koraci za unapređenje povjerenja i efikasnosti institucija. Ove reforme moraju biti sprovedene kroz inkluzivan proces koji će uključiti sve relevantne aktere, od državnih institucija do civilnog sektora i građana.

OPŠTE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE VLADAVINE PRAVA U CRNOJ GORI

1. JAČANJE NEZAVISNOSTI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Osigurati potpunu nezavisnost pravosudnih institucija od političkih uticaja kroz reformu procedura za imenovanje sudija i tužilaca. Transparentni procesi i uključivanje nezavisnih tijela u nadzor ključni su za obezbeđivanje nepristrasnosti i integriteta pravosudnog sistema.

2. POVEĆANJE TRANSPARENTNOSTI RADA INSTITUCIJA

Unaprijediti transparentnost pravosudnih i policijskih institucija kroz javne prenose suđenja, redovno objavljivanje izveštaja o radu i dostupnost informacija građanima. Ovi koraci doprineće većem poverenju javnosti u institucije.

3. POBOLJŠANJE ODGOVORNOSTI INSTITUCIJA I POJEDINACA

Uvesti strožije mehanizme odgovornosti za sudije, tuje mehanizme odgovornosti za sudije, tužioce i policijske službenike. Disciplinski postupci moraju biti brzi i efikasni, a prekršaji profesionalnih standarda adekvatno sankcionisani kako bi se obezbedila odgovornost i povjerenje građana.

4. JAČANJE KAPACITETA PRAVOSUDNOG SISTEMA

Povećati tehničke i ljudske resurse u pravosudnim institucijama kako bi se smanjilo preopterećenje sudova i ubrzali pravni procesi. Ulaganje u obuku sudija, tužilaca i policijskih službenika ključno je za profesionalizaciju njihovog rada.

5. SPROVODENJE SVEOBUHvatNIH ANTIKORUPCIJSKIH MJERA

Reformisati postojeće antikorupcijske mehanizme kako bi se povećala njihova efikasnost i nezavisnost. Prioritet mora biti procesuiranje slučajeva visoke korupcije i jačanje povjerenja građana u sposobnost države da se bori protiv korupcije.

6. PODIZANJE SVESTI GRADANA O PRAVIMA I DOSTUPNIM MECHANIZMIMA

Povećati pravnu pismenost građana kroz nacionalne edukativne kampanje, formalnu edukaciju u školama i dostupnost jednostavnih pravnih vodiča. Ovo će osnažiti građane i omogućiti im da aktivno zaštite svoja prava.

7. UNAPREĐENJE SARADNJE SA CIVILNIM SEKTOROM

Uključiti organizacije civilnog društva u procese reformi i nadzora rada pravosudnih institucija. Njihova ekspertiza i bliskost sa građanima mogu doprinijeti kreiranju praktičnih rešenja i većoj transparentnosti.

8. JAČANJE INTEGRITETA PRAVOSUDNOG SISTEMA

Razviti mehanizme za praćenje i ocenjivanje integriteta sudija, tužilaca i policijskih službenika. Fokus na etici i profesionalnim standardima mora postati centralni deo rada pravosudnog sistema.

9. UNAPREĐENJE SARADNJE NA MEDUNARODNOM NIVOU

Povećati saradnju sa međunarodnim organizacijama i susednim zemljama u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Razmena znanja i resursa ključna je za jačanje kapaciteta domaćih institucija.

Opšte preporuke se fokusiraju na reforme koje će obezbediti veću nezavisnost, transparentnost i odgovornost pravosudnog sistema u Crnoj Gori. Ove mjere moraju biti implementirane kroz inkluzivan pristup koji će uključiti građane, civilni sektor i međunarodne partnere u proces reformi.

SPECIFIČNE PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE VLA- DAVINE PRAVA U CRNOJ GORI

1. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

- **Javni prenosi suđenja:** Omogućiti javne prenose suđenja u slučajevima od javnog interesa putem televizije i digitalnih platformi.
- **Publikacija imovinskih kartona:** Učiniti obaveznim redovno objavljivanje i reviziju imovinskih kartona sudija, tužilaca i visokih policijskih službenika.
- **Redovni izveštaji:** Institucije poput sudova, tužilaštava i policije treba da objavljuju godišnje izveštaje sa detaljnim podacima o broju rešenih slučajeva, trajanju postupaka i rezultatima istraga.

2. REFORMA IZBORA I NAPREDOVANJA PRAVOSUDNOG KADRA

- **Standardizacija kriterijuma:** Uvesti jasne i meritokratske kriterijume za izbor i napredovanje sudija i tužilaca, uz ograničavanje političkog uticaja.
- **Ocene rada:** Implementirati sistem ocenjivanja sudija i tužilaca na osnovu broja rešenih predmeta, kvaliteta presuda i zadovoljstva stranaka.
- **Uloga civilnog sektora:** Uključiti nezavisne organizacije i stručnjake u nadzor procesa selekcije i evaluacije rada pravosudnih kadrova.

3. BORBA PROTIV KORUPCIJE

- **Specijalizovane jedinice:** Ojačati kapacitete Specijalnog tužilaštva za procesuiranje slučajeva visoke korupcije kroz veće resurse i specijalizovane obuke.
- **Službe za internu kontrolu:** Osnovati nezavisne službe za internu kontrolu rada sudija, tužilaca i policijskih službenika.
- **Kaznene mjere:** Uvesti strožije kaznene mjere za koruptivne radnje, uključujući brže disciplinske postupke.

4. UNAPREĐENJE KAPACITETA PRAVOSUDNOG SISTEMA

- **Obuka kadrova:** Uvesti kontinuirane obuke za sudije, tužioce i policijske službenike o ljudskim pravima, etici i borbi protiv korupcije.
- **Digitalizacija procesa:** Implementirati elektronske sisteme za upravljanje slučajevima kako bi se ubrzali postupci i smanjile administrativne greške.
- **Ulaganje u infrastrukturu:** Poboľjšati radne uslove kroz modernizaciju sudnica, kancelarija i tehničke opreme.

5. ZAŠTITA RANJIVIH GRUPA

- **Specijalizovane jedinice za žrtve:** Formirati posebne policijske i pravosudne jedinice za rad sa žrtvama nasilja, posebno žnama i decom.
- **Reforma smeštajnih usluga:** Osigurati adekvatan smeštaj za žrtve porodičnog nasilja i marginalizovane grupe, kako bi se izbegla dalja traumatizacija.
- **Antidiskriminacione obuke:** Sprovesti obuke za policiju i pravosudni kadar o tretmanu ranjivih grupa kako bi se smanjila diskriminacija.

6. UNAPREĐENJE ODNOSA SA JAVNOŠĆU

- **Komunikacija sa građanima:** Pravosudne institucije treba da redovno informišu javnost o svojim aktivnostima putem konferencija, saopštenja i medijskih kampanja.
- **Pravni vodiči:** Kreirati jednostavne pravne vodiče koji objašnjavaju kako građani mogu ostvariti svoja prava kroz pravosudni sistem.
- **Online platforme:** Razviti digitalne platforme koje omogućavaju građanima da prate status svojih predmeta i dobiju pravne savete.

7. POVEĆANJE SARADNJE NA NACIONALNOM I MEDUNARODNOM NIVOU

- **Međunarodne istrage:** Jačati saradnju sa susednim zemljama i međunarodnim organizacijama u borbi protiv organizovanog kriminala.
- **Razmena znanja:** Organizovati seminare i konferencije za razmenu iskustava sa pravosudnim sistemima iz razvijenih zemalja.
- **Regionalne inicijative:** Aktivno učestvovati u regionalnim inicijativama za unapređenje vladavine prava.

Specifične preporuke nude konkretne korake za unapređenje vladavine prava u Crnoj Gori. Implementacija ovih mjera zahteva koordinisan pristup svih relevantnih aktera, od državnih institucija do civilnog sektora i međunarodnih partnera. Samo kroz odlučne reforme mogu se izgraditi stabilne i pravedne institucije koje će služiti interesima svih građana.

mina.
crnogorska
novinska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF THE RULE OF LAW
IN MONTENEGRO

mina.
crnogorska
novińska
agencija

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ANALYSIS

OF PERCEPTIONS OF THE RULE OF LAW
IN MONTENEGRO

TABLE OF CONTENTS:

ABBREVIATED EXTRACT FROM THE RESEARCH	10
THE IMPORTANCE OF THE RULE OF LAW FOR THE FUNCTIONING OF SOCIETY	12
THE PROBLEM OF THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO.....	14
POLITICAL PRESSURE ON THE JUDICIARY.....	14
CORRUPTION AS A SYSTEMIC PROBLEM.....	14
IMPUNITY AND ORGANISED CRIME.....	15
MEDIA FREEDOM AND THE RULE OF LAW.....	15
RULE OF LAW AND EUROPEAN INTEGRATION	15
CIVIL SOCIETY AND THE ROLE OF NGOS.....	15
RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING THE RULE OF LAW FROM PREVIOUS REPORTS	16
RESEARCH OBJECTIVE AND FOCUS GROUP PURPOSE.....	17
BRIEF OVERVIEW OF PARTICIPANTS	17
METHODOLOGICAL APPROACH	18
1. CITIZENS' RIGHTS AND ACCESS TO JUSTICE.....	19
GENERAL PERCEPTION OF JUSTICE: A UTOPIAN IDEAL VS. PRACTICAL PROBLEMS.....	19
PROBLEMS IN PRACTICE: LENIENT CRIMINAL POLICY, SYSTEM INACCESSIBILITY, INEQUALITY	19
DISCRIMINATION WITHIN THE JUDICIAL SYSTEM.....	19
LACK OF CITIZEN AWARENESS ABOUT RIGHTS AND AVAILABLE MECHANISMS	20
2. RULE OF LAW AND EQUALITY BEFORE THE LAW	21
PROBLEMS WITH EQUAL TREATMENT OF CITIZENS IN THE JUDICIAL SYSTEM	21
INFLUENCE OF POLITICAL ELITES ON THE JUDICIARY AND PARTY LOYALTY IN THE SELECTION OF JUDGES AND PROSECUTORS	21
DIFFERENCES IN CRIMINAL POLICY AND SELECTIVE APPLICATION OF THE LAW	22

LACK OF CAPACITY WITHIN THE JUDICIARY AND OVERBURDENED COURTS	22
3. TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY OF INSTITUTIONS	23
OPROPOSALS FOR IMPROVING TRANSPARENCY	23
ACCOUNTABILITY OF JUDGES AND CRITERIA FOR THEIR SELECTION	23
THE PROBLEM OF UNCLEAR AND DISCRETIONARY CRITERIA FOR PROMOTION.....	24
4. INTEGRITY AND INDEPENDENCE OF THE JUDICIARY	25
POLITICISATION OF INSTITUTIONS AND PARTY LOYALTY LABELS IN THE SELECTION OF JUDGES.....	25
SECURITY PROBLEMS AND WORKING CONDITIONS FOR JUDGES.....	25
CORRUPTION IN THE JUDICIARY AND ECONOMIC VULNERABILITY AS A ROOT CAUSE	26
5. ENFORCEMENT OF THE LAW AND THE ROLE OF THE POLICE.....	27
PUBLIC PERCEPTION OF CONSISTENCY IN LAW ENFORCEMENT	27
INSUFFICIENT TRANSPARENCY AND EFFICIENCY OF THE POLICE	27
PROBLEMS IN THE TREATMENT OF VICTIMS AND MARGINALISED GROUPS BY THE POLICE	28
6. ANTI-CORRUPTION MEASURES AND COMBATING CRIME.....	29
INEFFECTIVENESS OF EXISTING ANTI-CORRUPTION MECHANISMS	29
LACK OF RESOURCES AND CAPACITY TO FIGHT ORGANISED CRIME.....	29
IMPACT OF MEDIA PRESSURE ON THE WORK OF JUDICIAL INSTITUTIONS.....	30
7. PUBLIC TRUST IN INSTITUTIONS.....	31
LOW PUBLIC TRUST IN COURTS, POLICE, AND PROSECUTION SERVICES	31
RECOMMENDATIONS FOR RESTORING TRUST (REFORMS, TRANSPARENCY, ACCOUNTABILITY).....	31
8. EDUCATION AND PUBLIC AWARENESS OF RIGHTS AND LAWS	33
INSUFFICIENT PUBLIC EDUCATION ABOUT RIGHTS AND LEGAL PROCEDURES.....	33

RECOMMENDATIONS FOR EDUCATIONAL CAMPAIGNS AND MATERIALS	33
KEY CONCLUSIONS AND RESEARCH FINDINGS	35
GENERAL RECOMMENDATIONS FOR STRENGTHENING THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO	37
SPECIFIC RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO.....	39

ABBREVIATED EXTRACT FROM THE RESEARCH

KEY CHALLENGES:

1. Low public trust in institutions

- **Problem description:** Citizens express a low level of trust in courts, the police, and prosecution services due to perceptions of political influence, selective application of the law, and impunity for high-level corruption.
- **Consequences:** This lack of trust undermines legal certainty and creates a sense of injustice in society.

2. Transparency and accountability

- **Problem description:** The work of judicial institutions is not sufficiently transparent, and accountability mechanisms for judges and prosecutors are neither clearly defined nor implemented in practice.
- **Consequences:** The absence of public oversight contributes to perceptions of corruption and the lack of sanctioning for professional misconduct.

3. Politicisation of judicial institutions

- **Problem description:** The appointment processes for judges and prosecutors are often influenced by political structures, which jeopardises the independence of the judiciary.
- **Consequences:** Justice becomes selective, and trust in the impartiality of institutions declines.

4. Judicial system capacities

- **Problem description:** Insufficient technical resources, overburdened courts, and inadequate working conditions for judges and prosecutors.
- **Consequences:** Court proceedings are prolonged, and the quality of work deteriorates.

5. Treatment of vulnerable groups

- **Problem description:** Marginalised groups, such as victims of violence and persons with disabilities, often face discrimination and inadequate treatment within the judicial system.
- **Consequences:** These groups remain unprotected and without adequate legal support.

6. Ineffectiveness of anti-corruption mechanisms

- **Problem description:** Existing institutions, such as the Agency for Prevention of Corruption (ASK), do not demonstrate concrete results in tackling high-level corruption.
- **Consequences:** The perception of impunity and widespread corruption remains high.

RECOMMENDATIONS

1. Strengthening public trust

- Live broadcasting of trials in cases of public interest.
- Publication of annual reports on the work of judicial institutions.
- Organisation of national educational campaigns on citizens' rights.

2. Transparency and accountability

- Regular publication of asset declarations of judges and prosecutors.
- Introduction of stricter disciplinary mechanisms for professional misconduct.

3. Depoliticisation of the judicial system

- Standardisation of criteria for the appointment of judges and prosecutors.
- Involvement of independent bodies in the selection processes and in evaluating the performance of judicial staff.

4. Improving capacities

- Increased investment in infrastructure and digitalisation of court processes.
- Continuous training of judicial and police personnel on human rights and ethics.

5. Protection of vulnerable groups

- Establishment of specialised units for working with victims of violence.
- Ensuring adequate accommodation for vulnerable categories of citizens.

6. Fight against corruption

- Strengthening the capacities of the Special Prosecutor's Office to prosecute high-level corruption cases.
- Increasing the transparency of the work of the Agency for Prevention of Corruption.

CONCLUSION

The rule of law in Montenegro requires urgent and comprehensive reforms. A focus on transparency, accountability, and professionalisation of the judicial system, combined with effective anti-corruption measures, is essential for restoring citizens' trust in institutions. Implementing the recommended measures must be a priority in order to build fairer and more stable institutions that serve the interests of all citizens.

THE IMPORTANCE OF THE RULE OF LAW FOR THE FUNCTIONING OF SOCIETY

The rule of law represents one of the foundations of modern democratic societies and a key factor for their stable and just functioning. Its essence lies in the existence of a legal framework that applies equally to all citizens and institutions, ensuring that no one is above the law. This principle carries profound implications for political stability, economic development, the protection of human rights, and democratic integrity.

The concept of the rule of law can be defined as a system in which laws are publicly proclaimed, equally applied, and independently enforced. According to the definition of the World Justice Project, the key principles of the rule of law include:

1. **Accountability** – Government and private actors are accountable under the law.
2. **Clear, public, and stable laws** – Laws must be just and enforceable.
3. **Fair enforcement of the law** – Justice must be independent, impartial, and accessible to all citizens.
4. **Protection of fundamental rights** – The legal system must guarantee the basic rights of all individuals (World Justice Project, 2022).

A functioning democracy cannot be envisioned without the rule of law, because it ensures a balance of power, the protection of minority rights, and mechanisms of accountability. Institutions such as courts, the police, and regulatory bodies operate within legal norms that prevent arbitrary rule and guarantee that decisions are made in accordance with the law.

The role of the rule of law in a democracy is multifaceted. First, it ensures that the electoral process is conducted within legal frameworks, which gives legitimacy to public authorities. It also protects freedom of expression, assembly, and the media, thereby creating space for a participatory and pluralistic political culture (Linz & Stepan, 1996).

The connection between the rule of law and economic development is also well documented. Economists such as Douglas North (1990) have emphasised that institutions supporting the rule of law play a critical role in economic growth and development. A stable legal framework increases investor confidence, protects property rights, and enables predictability in business. Countries with weak rule of law often face corruption, unequal distribution of resources, and a lack of investment, all of which further deepen socioeconomic inequalities.

According to the World Bank, the rule of law is a key indicator for assessing the investment climate and institutional quality. For example, countries with high levels of corruption and weak legal systems record lower rates of foreign direct investment and slower economic growth (World Bank, 2019).

The rule of law is inseparable from the protection of human rights. An effective legal system ensures that all individuals have equal access to justice and that their fundamental rights cannot be arbitrarily violated. This concept is particularly important in the context of international law, where the rule of law is considered the foundation for implementing universal human rights standards (United Nations, 2020).

At the national level, the rule of law enables effective mechanisms for protecting vulnerable groups and ensuring accountability for rights violations. In countries with weak legal systems, discrimination, abuse, and impunity are common phenomena that undermine fundamental human rights.

Although the concept of the rule of law is universally accepted, its implementation often encounters obstacles. In many countries, including Montenegro, challenges such as corruption, political interference in the judiciary, and weak institutional capacities undermine the principles of the legal state.

Corruption is particularly destructive, as it erodes citizens' trust in institutions and leads to selective application of the law. According to Transparency International (2022), countries with high levels of perceived corruption also tend to have low efficiency in their judicial systems.

Another challenge is the political instrumentalisation of the judiciary, where the legal system is used as a tool to eliminate political opponents or protect privileged elites. Such practices not only erode institutional credibility but also destabilise broader social relations.

For Western Balkan countries, the rule of law is a key requirement for accession to the European Union (EU). The European Commission regularly emphasises in its reports the importance of strengthening judicial capacities, combating corruption, and respecting fundamental rights as basic prerequisites for progress in the integration process.

Montenegro, as an EU candidate country, faces challenges in the area of rule of law, including political pressure on the judiciary, inefficiency in combating corruption, and impunity for serious crimes. Progress in these areas is essential not only for meeting EU requirements but also for restoring citizens' trust in institutions (European Commission, 2024).

Thus, the rule of law is the cornerstone of every stable and prosperous society. It not only ensures fairness and equality before the law but also contributes to political stability, economic growth, and the protection of human rights. In the context of contemporary challenges such as corruption and political pressure, strengthening the rule of law remains a key priority for countries aspiring toward democratisation and European integration. Through judicial reforms, strengthening institutional capacities, and the engagement of civil society, lasting progress in this field can be achieved.

THE PROBLEM OF THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO

The rule of law in Montenegro represents one of the key areas requiring significant reform and improvement, particularly in the context of European integration. Despite the formal adoption of legislative frameworks aligned with European standards, the practical implementation of laws continues to face serious obstacles. This problem affects various aspects of Montenegrin society, including citizens' trust in institutions, the fight against corruption, political stability, and economic development. In this section of the report, we provide an overview of the key problems in Montenegro highlighted by relevant reports and reference organisations.

POLITICAL PRESSURE ON THE JUDICIARY

One of the most pronounced issues in the area of rule of law in Montenegro is political influence on judicial institutions. Courts and prosecution services, which should function as independent and impartial institutions, are often subject to pressure from political elites. The European Commission, in its 2023 Montenegro Progress Report, emphasises that political interference in the judiciary undermines its independence and efficiency (European Commission, 2023). Pressure on the judiciary is further reflected in the appointment and promotion of judges and prosecutors, which are often influenced by political connections rather than professional qualifications. This problem leads to the perception of the judiciary as an instrument of political interests, thereby reducing citizens' trust in its impartiality.

CORRUPTION AS A SYSTEMIC PROBLEM

Corruption is another key issue undermining the rule of law in Montenegro. According to Transparency International's 2023 report, Montenegro faces a high level of perceived corruption, particularly in the public sector. Corruption is present at all levels of government, from local administrations to central institutions, and has profound effects on the economy and society. One of the major challenges in combating corruption is the impunity for high-level corruption cases. Despite the existence of a legislative framework and institutions such as the Agency for Prevention of Corruption and the Special State Prosecutor's Office, the impact of their work remains limited. The lack of concrete results in prosecuting high-level corruption cases further erodes public trust in the system.

IMPUNITY AND ORGANISED CRIME

Impunity for serious criminal acts, including cases of organised crime, is another serious challenge for the rule of law in Montenegro. Organised crime, particularly in the areas of drug trafficking and human trafficking, remains present in the country. Although certain actions have been undertaken to combat criminal groups, the lack of investigations and convictions for high-ranking individuals indicates weaknesses in the judicial system. Such impunity has broader implications for society, as it undermines citizens' trust in institutions and creates the perception that justice can be applied selectively. It also harms Montenegro's international reputation, especially in the context of European integration, where the fight against organised crime is considered a key requirement for progress.

MEDIA FREEDOM AND THE RULE OF LAW

Media freedom is another area closely linked to the rule of law. In Montenegro, journalists face various forms of pressure, including physical attacks, threats, and lawsuits. These pressures not only endanger freedom of expression but also undermine the role of the media as guardians of democracy. One of the most notorious cases is the unresolved murder of Duško Jovanović, editor of the daily "Dan," which continues to symbolise impunity for attacks on journalists in Montenegro. The European Commission has repeatedly called on the authorities to ensure adequate protection for journalists and to conduct investigations that lead to final convictions.

RULE OF LAW AND EUROPEAN INTEGRATION

Montenegro is a candidate for membership in the European Union, which makes the rule of law a central issue in the accession process. The European Union sets strict requirements regarding judicial reform, anti-corruption efforts, and the protection of human rights, all of which demand decisive action by the authorities. However, progress is slow and faces numerous obstacles. According to the latest European Commission report, reforms in the judiciary remain limited, while the lack of political will to implement them represents an additional challenge (European Commission, 2023).

CIVIL SOCIETY AND THE ROLE OF NGOS

Civil society and non-governmental organisations (NGOs) play a crucial role in promoting the rule of law in Montenegro. Through monitoring, research, and public campaigns, NGOs contribute to identifying problems and proposing solutions. However, these organisations often face constraints in the form of financial pressures, a lack of institutional support, and political attacks. Improving cooperation between the authorities and the NGO sector is essential for achieving long-term results in the area of rule of law. Transparency and inclusiveness in decision-making processes can strengthen citizens' trust in institutions and encourage broader social change.

RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING THE RULE OF LAW FROM PREVIOUS REPORTS

All recommendations of relevant organisations concerning the rule of law can be summarised as follows:

1. **Strengthening judicial independence** – Ensure that the processes of appointment and promotion of judges and prosecutors are based on meritocratic principles.
2. **Combating corruption** – Increase transparency in the work of public institutions and ensure the prosecution of high-level corruption cases.
3. **Protection of journalists** – Provide adequate legal and institutional protection for journalists and guarantee media freedom.
4. **Cooperation with the EU** – Intensify reforms in line with the requirements of the European Union and ensure political will for their implementation.
5. **Support for civil society** – Increase institutional support for NGOs and encourage broader citizen participation in decision-making processes.

Accordingly, the problem of the rule of law in Montenegro requires comprehensive reforms and consistent implementation of the law. These challenges are not only barriers to European integration but also fundamental factors affecting the everyday lives of citizens. By strengthening institutions, combating corruption, and cooperating with civil society, Montenegro has the opportunity to improve the rule of law and build trust in its institutions, which is essential for its further development.

RESEARCH OBJECTIVE AND FOCUS GROUP PURPOSE

The rule of law represents a fundamental pillar of every democratic society, and its quality directly affects political stability, the protection of human rights, and the legal security of citizens. For this reason, CEDEM organised a group discussion with competent participants in order to provide insight into the key problems of the rule of law in Montenegro today. The aim of this focus group was to identify the main challenges in the implementation of the rule of law in Montenegro, with a particular emphasis on access to justice, equality before the law, institutional transparency, and citizens' trust in the judicial system. The discussion also covered public perceptions of the effectiveness of anti-corruption measures and the protection of fundamental rights, which is crucial for the further development of democratic institutions in the country. The focus group was conceived as a platform for in-depth discussion among experts and citizens with diverse professional and life experiences, with the goal of identifying practical obstacles and proposing potential solutions for improving the rule of law in Montenegro. Our aim was not only to diagnose problems, but also to create space for open dialogue that will serve as a basis for future reforms.

BRIEF OVERVIEW OF PARTICIPANTS

The focus group gathered eight participants with various professional and academic backgrounds, all of whom are directly or indirectly involved in issues related to the rule of law:

1. A graduate student of international relations working in the capital, with experience in human rights and international standards.
2. A political scientist employed in parliament, focused on legislative processes and institutional reforms.
3. A lawyer from a human rights organisation, with practical experience representing citizens before the courts.
4. A final-year political science student offering the perspective of youth on rule of law and justice.
5. A journalist and student of the Faculty of Political Science engaged in investigative journalism and institutional transparency.
6. An assistant professor at the University of Donja Gorica (UDG), specialising in international relations with a focus on comparative legal systems.
7. A project coordinator in the NGO CEDEM, with experience in public opinion research and projects related to the rule of law.
8. A journalist from the MINA news agency, with experience in monitoring judicial processes and investigating human rights violations.

This diversity of participant profiles allowed the discussion to be approached from multiple perspectives, contributing to a deeper understanding of the issues and the identification of concrete obstacles in the implementation of the rule of law.

METHODOLOGICAL APPROACH

To conduct the focus group, a methodological approach known as “Morgan’s funnel” was used, enabling a structured and targeted discussion. This approach begins with broader questions to identify participants’ general perceptions and attitudes, before narrowing toward more specific issues and themes. The flow of the discussion followed the following logic:

1. **Open questions** – The discussion began with general questions about perceptions of justice and the rule of law in Montenegro, in order to identify dominant views and beliefs.
2. **Thematic segments** – After the initial responses, the conversation shifted to specific topics such as access to justice, discrimination, institutional transparency, and the effectiveness of punitive policies.
3. **In-depth analysis** – The focus moved toward identifying concrete examples and personal experiences, providing a clearer picture of practical challenges and obstacles.
4. **Closed questions and recommendations** – The discussion concluded with questions aimed at gathering proposals for system improvement and priority areas for judicial reform.

Alongside the funnel structure, the discussion was also conducted flexibly, allowing participants to freely express their opinions and share relevant experiences. Moderators ensured that the conversation remained focused on key topics while encouraging openness and mutual respect among participants.

The results of this methodological approach provided insight into the main problems and challenges Montenegro faces in the area of the rule of law, and also identified the areas requiring priority interventions and reforms.

1. CITIZENS' RIGHTS AND ACCESS TO JUSTICE

GENERAL PERCEPTION OF JUSTICE: A UTOPIAN IDEAL VS. PRACTICAL PROBLEMS

During the focus group, most participants agreed that justice in Montenegro is more of an ideal than a reality. Many described justice as “an unattainable concept” and “a utopian goal” that society strives toward but rarely achieves. One participant noted that “justice exists in many forms, but its essence depends on the system’s effectiveness.”

In practice, justice is often associated with criminal policy and its implementation, which contributes to public dissatisfaction. Participants stressed that criminal policy is “too lenient,” especially in cases of serious crimes, further eroding citizens’ trust in the judicial system.

The perception of justice also depends on ideological views and personal experiences. For some, justice means “equal treatment of all citizens in accordance with the law,” while for others it means “ensuring that everyone’s basic needs and rights are met.”

PROBLEMS IN PRACTICE: LENIENT CRIMINAL POLICY, SYSTEM INACCESSIBILITY, INEQUALITY

In reality, Montenegro’s judicial system faces numerous challenges. One of the most frequently mentioned issues was the leniency of criminal policy. Participants cited examples where perpetrators of serious crimes, including rape, received inadequate sentences, undermining the sense of justice.

Inaccessibility of the judicial system for certain groups was also identified as a major problem. “Justice in Montenegro is not accessible to everyone in the same way,” said one participant. Citizens with lower economic status, victims of discrimination, and marginalised groups often encounter obstacles when trying to exercise their rights.

Insufficient institutional capacity further complicates access to justice. Courts are overburdened, resulting in lengthy proceedings and delays in issuing judgments.

DISCRIMINATION WITHIN THE JUDICIAL SYSTEM

Discrimination in the judicial system was identified as a severe issue. Participants pointed out that victims of domestic violence, femicide, and members of marginalised communities often do not receive adequate treatment.

One of the most striking examples mentioned concerns the placement of women who are victims of domestic violence. They are frequently housed

in institutions such as Ljubović, originally intended for juvenile offenders, which further traumatises victims. Persons with disabilities and individuals dependent on psychoactive substances also face discrimination due to a lack of adequate support programs.

Examples of unequal treatment include disparities in sentencing for similar crimes, indicating inconsistency in the application of the law. “For the same criminal offense, one person may receive a lenient sentence while another faces a much harsher one,” noted a participant.

Lack of citizen awareness about rights and available mechanisms

Insufficient public awareness of legal rights and available legal mechanisms was identified as another major problem. Most participants agreed that citizens are not adequately educated about their rights, which leaves them vulnerable to abuse and discrimination.

Participants suggested launching awareness-raising campaigns to inform citizens about their rights. They also highlighted the importance of integrating legal literacy into the formal education system and ensuring the availability of free legal aid to improve trust in institutions and facilitate access to justice.

“Citizens often don’t know where to turn when their rights are violated,” said one participant. Moreover, the lack of public information about the work of judicial institutions makes access to justice even harder, especially for vulnerable groups such as victims of violence and persons with disabilities.

LACK OF CITIZEN AWARENESS ABOUT RIGHTS AND AVAILABLE MECHANISMS

Insufficient public awareness of legal rights and available legal mechanisms was identified as another major problem. Most participants agreed that citizens are not adequately educated about their rights, which leaves them vulnerable to abuse and discrimination.

Participants suggested launching awareness-raising campaigns to inform citizens about their rights. They also highlighted the importance of integrating legal literacy into the formal education system and ensuring the availability of free legal aid to improve trust in institutions and facilitate access to justice.

“Citizens often don’t know where to turn when their rights are violated,” said one participant. Moreover, the lack of public information about the work of judicial institutions makes access to justice even harder, especially for vulnerable groups such as victims of violence and persons with disabilities.

2. RULE OF LAW AND EQUALITY BEFORE THE LAW

PROBLEMS WITH EQUAL TREATMENT OF CITIZENS IN THE JUDICIAL SYSTEM

Equality before the law is a fundamental principle of the rule of law. However, in Montenegro, this principle often remains merely declarative. Focus group participants identified several issues that undermine equal treatment.

A major challenge is the selective application of laws, where individuals with political or social privileges receive more favourable treatment than ordinary citizens. This practice not only erodes public trust but also deepens the sense of injustice. Participants mentioned several concrete examples of disparate sentencing for similar crimes, highlighting inconsistency within the judiciary.

Additionally, discrimination against certain groups—such as marginalised communities, persons with disabilities, and victims of domestic violence—further undermines equality before the law. These individuals frequently face barriers in accessing justice and lack adequate institutional protection.

INFLUENCE OF POLITICAL ELITES ON THE JUDICIARY AND PARTY LOYALTY IN THE SELECTION OF JUDGES AND PROSECUTORS

Political instrumentalisation of the judiciary was identified as one of the most persistent issues. Participants noted that the appointment of judges and prosecutors often depends on political loyalty, jeopardising the independence and integrity of the judicial system.

For instance, during the selection of judges for the Supreme Court and Constitutional Court, candidates are often labelled as “aligned with specific political parties,” which polarises public opinion. This practice undermines trust in judicial institutions and hinders impartial legal enforcement.

Participants also highlighted nepotism and party connections in recruitment processes, where professional qualifications are sometimes overshadowed by political ties. Such practices directly influence the efficiency and quality of judicial work.

DIFFERENCES IN CRIMINAL POLICY AND SELECTIVE APPLICATION OF THE LAW

Criminal policy in Montenegro is viewed as inconsistent and insufficiently strict, especially regarding serious offenses. Participants stressed that lenient sentences—even for offences such as violence or corruption—undermine the public perception of justice.

“The primary function of criminal policy should be deterrence, but in practice it often becomes a tool for compromise between political and judicial interests,” one participant said. For the same offence, sentences may vary drastically depending on the region or the judge, fuelling legal uncertainty.

Selective enforcement of the law is another concern, as laws are not applied equally to all citizens. This practice tends to favour political and economic elites, while ordinary citizens and vulnerable groups are left to navigate an inefficient and unreliable system.

LACK OF CAPACITY WITHIN THE JUDICIARY AND OVERBURDENED COURTS

The capacities of Montenegro’s judiciary are critically limited, reflected in overburdened courts and lengthy proceedings. According to participants, a lack of resources—including proper working conditions and technical equipment—seriously impedes judicial efficiency.

“Courts don’t even have basic working materials, not even office supplies,” one participant noted. This leads to delays in issuing judgments and further weakens public trust.

Overburdened courts also affect the quality of judicial work, as judges handling large caseloads cannot devote sufficient attention to each case. Low salaries and poor working conditions further demotivate judges and prosecutors, increasing the risk of corruption and nepotism.

In addition to capacity issues, participants pointed to a shortage of qualified personnel in the judiciary, where many legal professionals lack adequate training or motivation, aggravating already complex systemic challenges.

3. TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY OF INSTITUTIONS

PROPOSALS FOR IMPROVING TRANSPARENCY

Transparency in the work of judicial institutions is a key prerequisite for building public trust in the justice system. During the focus group discussion, participants proposed several concrete measures that could contribute to greater transparency and institutional accountability.

One of the most frequently mentioned initiatives was the introduction of public broadcasts of court hearings via television or specialised online platforms. “Every court should have its own YouTube channel where citizens can follow hearings in real time,” suggested one participant. This practice would not only increase transparency but also send a strong message about the judiciary’s openness to the public.

Participants also emphasised the importance of publishing asset declarations of judges and prosecutors as a tool for preventing corruption. Regular and thorough verification of the assets of judicial officials reduces perceptions of corruption and increases citizens’ trust. “Citizens have the right to know how public money is spent and whether the people making decisions act in accordance with the law,” one participant stated.

Another proposal concerned the mandatory publication of annual reports by judicial institutions. These reports would include information on the number of resolved cases, average case duration, and details about significant proceedings. Such reports should be available to the public and the expert community to allow objective evaluation of the work of courts and prosecution services.

ACCOUNTABILITY OF JUDGES AND CRITERIA FOR THEIR SELECTION

The accountability of judges and prosecutors is a crucial aspect of the rule of law, yet the focus group identified multiple problems in this area. One of the biggest challenges is the lack of clear and standardised criteria for the selection of judges and prosecutors. The current selection system often allows space for political influence and subjective evaluations, undermining trust in the impartiality of the judiciary.

“Judges’ accountability must be linked to their professional performance, but at the moment there is no mechanism that ensures this effectively,” one participant remarked. The discussion highlighted the need for transparent procedures for the selection of judicial staff, based on clearly defined criteria such as experience, expertise, and integrity.

Participants also stressed the importance of strengthening disciplinary accountability. “Disciplinary procedures against judges are rare, and when they do occur, sanctions are usually symbolic,” another participant pointed out. Institutions should ensure that every judge who violates professional standards faces appropriate consequences, sending a clear message about the seriousness of judicial accountability.

THE PROBLEM OF UNCLEAR AND DISCRETIONARY CRITERIA FOR PROMOTION

A key challenge identified in the discussion was the existence of vague and discretionary criteria for the promotion of judges and prosecutors. Participants noted that the current system leaves too much room for subjective decisions and political influence, directly undermining professionalism and motivation within judicial institutions.

“Career advancement in the judiciary should not depend on political loyalty but on achievements and professional qualifications,” said one participant. The focus group proposed introducing objective metrics for evaluating judges’ performance, such as the number of resolved cases, quality of reasoning in judgments, and parties’ satisfaction with the handling of cases.

Participants also emphasised the need for greater transparency in decision-making on promotions. Information on how promotion decisions are made should be publicly available and accompanied by clear explanations. Such an approach would reduce speculation regarding political interference and increase trust in the judicial system.

Overall, improving transparency and accountability requires systemic reforms that ensure the judiciary operates on principles of professionalism, impartiality, and openness to the public.

4. INTEGRITY AND INDEPENDENCE OF THE JUDICIARY

POLITICISATION OF INSTITUTIONS AND PARTY LOYALTY LABELS IN THE SELECTION OF JUDGES

The politicisation of judicial institutions in Montenegro poses a serious challenge to the integrity and independence of the courts. Participants stressed that judicial appointments are often perceived as politically influenced, with candidates labelled as “close to certain political parties.” One participant noted: “When judges for the Constitutional or Supreme Court are selected, media often portray candidates as partisan, which undermines public trust.”

This perception directly compromises judicial impartiality and deepens societal polarisation. Participants highlighted that party loyalty frequently becomes a decisive factor in appointments and promotions, creating the impression that the judiciary serves political interests rather than justice.

To address this issue, the group proposed introducing transparent appointment procedures, strengthening the role of independent bodies, and involving civil society organisations in monitoring selection processes. Participants also emphasised the need to eliminate discretionary powers that allow political structures to influence judicial appointments.

SECURITY PROBLEMS AND WORKING CONDITIONS FOR JUDGES

Judges’ security and the quality of their working conditions were also central topics in the discussion. Judges in Montenegro often operate under unsafe conditions, which affects their ability to make independent decisions. Participants cited examples of threats, physical attacks, and pressures from powerful political and criminal groups.

“How can judges make impartial decisions when they are not protected from potential threats?” one participant asked. The lack of adequate security measures contributes to lenient rulings in cases where harsher sentences could provoke retaliation.

In addition to security concerns, working conditions in courts further hinder the effective functioning of the judiciary. Low salaries, overwhelming caseloads, and a lack of basic resources — even office supplies — demotivate judges and reduce the quality of their work. As one participant put it, “Courts lack even the most basic tools—it shows how neglected the judiciary is by the state.”

CORRUPTION IN THE JUDICIARY AND ECONOMIC VULNERABILITY AS A ROOT CAUSE

Corruption within the judiciary poses a serious threat to its integrity and functionality. Participants identified several causes of corruption, with poor financial conditions among judges and prosecutors highlighted as a major factor.

Low salaries and financial insecurity create conditions that make judicial staff more vulnerable to bribery or pressure. “When judges are financially insecure, it’s unrealistic to expect them to resist corruption,” one participant explained.

Beyond financial stress, the lack of effective mechanisms for monitoring and sanctioning corrupt practices further impedes anti-corruption efforts. Disciplinary actions are rare, and when they occur, penalties are often symbolic.

Participants proposed several measures to combat corruption, including raising salaries for judges and prosecutors, strengthening the verification of asset declarations, and improving institutional capacity to detect irregularities. They also recommended regular training programmes on ethics and anti-corruption practices to strengthen professional integrity.

Strengthening judicial integrity and independence in Montenegro requires systemic reforms. Eliminating political interference, improving security and working conditions, and establishing effective anti-corruption mechanisms are key steps toward rebuilding public trust in judicial institutions.

5. ENFORCEMENT OF THE LAW AND THE ROLE OF THE POLICE

PUBLIC PERCEPTION OF CONSISTENCY IN LAW ENFORCEMENT

Public perception of consistent law enforcement in Montenegro is notably low, which emerged as one of the main conclusions of the focus group. Participants emphasised that laws are often applied selectively, creating a sense of injustice and unreliability within the justice system. “Citizens feel that the rules apply to ordinary people, while political and economic elites enjoy privileged treatment,” one participant stated.

For example, many pointed out cases in which individuals with political connections avoided stricter penalties or in which court proceedings were exceptionally slow, further undermining trust in both the judiciary and the police. The focus group also highlighted inconsistencies in law enforcement across different regions of Montenegro, where some local law enforcement bodies operate more efficiently than others.

INSUFFICIENT TRANSPARENCY AND EFFICIENCY OF THE POLICE

Transparency and efficiency within Montenegro’s police institutions were also recognised as serious issues. Participants noted that the police often fail to inform the public adequately and in a timely manner about their activities. “Citizens have no insight into police work, which creates room for speculation about misuse of power and inefficiency,” said one participant.

One proposal to improve transparency was the introduction of regular, publicly accessible police performance reports. These reports should include information on the number of resolved cases, resource usage, and strategies for improving performance. Additionally, the establishment of independent oversight mechanisms to monitor police conduct could further strengthen public trust.

Efficiency was another topic that generated extensive discussion. Participants stressed that the police often fail to respond promptly and appropriately, particularly in cases involving vulnerable groups or domestic violence. Issues such as capacity shortages, inadequate training, and poor coordination with other institutions further hinder the police from providing quality services to citizens.

PROBLEMS IN THE TREATMENT OF VICTIMS AND MARGINALISED GROUPS BY THE POLICE

The discussion revealed serious issues regarding how victims of crime and marginalised groups are treated by the police. Participants noted that victims of domestic violence, femicide, and members of marginalised communities — such as persons with disabilities or individuals dependent on psychoactive substances — often encounter inadequate treatment and a lack of proper support.

One of the most striking examples involved the inappropriate placement of women who are victims of violence, who are often housed in facilities intended for juvenile offenders, causing additional trauma. Participants also highlighted frequent accusations that police officers stigmatise or discriminate against certain groups, further obstructing these individuals' access to justice.

Several measures were proposed to improve police treatment of victims and marginalised groups. A key recommendation was specialised training for police officers to develop skills and knowledge needed to work sensitively and effectively with vulnerable populations. Establishing dedicated police units responsible for assisting victims of violence was also suggested as a way to enhance efficiency and ensure a more humane approach.

Conclusion

The enforcement of the law and the role of the police in Montenegro face numerous challenges that negatively affect public trust and the effectiveness of the justice system. Increasing transparency, strengthening police capacities, and improving the treatment of victims and marginalised groups are essential steps toward building a fairer and more efficient system for protecting citizens' rights.

6. ANTI-CORRUPTION MEASURES AND COMBATING CRIME

INEFFECTIVENESS OF EXISTING ANTI-CORRUPTION MECHANISMS

Anti-corruption measures in Montenegro face significant challenges, which is one of the key reasons for the low level of public trust in institutions. During the focus group, participants noted that existing mechanisms for combating corruption often remain merely declarative, without concrete results. The Agency for Prevention of Corruption (ASK) and the Special State Prosecutor's Office were identified as the principal institutions in this field, yet their performance was assessed as inadequate.

"Anti-corruption institutions are often subject to political influence and do not operate in accordance with their mandate," one participant remarked. Despite having formal powers, ASK frequently avoids prosecuting high-level corruption cases, while the Special Prosecutor's Office rarely brings such cases to final judgment—fostering a perception of impunity for the most serious forms of corruption.

Furthermore, the transparency of these institutions' work was evaluated as unsatisfactory. Citizens rarely have insight into the progress of investigations or the handling of corruption cases, which further erodes public trust. Participants proposed stricter monitoring procedures for anti-corruption bodies, with stronger involvement of independent civil society organisations in overseeing their work.

LACK OF RESOURCES AND CAPACITY TO FIGHT ORGANISED CRIME

Efforts to combat organised crime in Montenegro also face serious limitations, including shortages of resources and institutional capacity. The focus group identified several key issues, such as weak coordination between judicial and police institutions, insufficiently trained staff, and inadequate technical equipment.

"Organised crime in Montenegro has deep roots, and institutions lack both the resources and the capacity to effectively confront it," one participant emphasised. For example, the Special Prosecutor's Office operates under heavy workload, while police units specialised in combating organised crime lack adequate technical tools for surveillance and dismantling criminal networks.

In addition, the group highlighted the insufficient level of international cooperation—an essential factor in tackling transnational crime. Participants recommended strengthening cooperation with international organisations and neighbouring countries, as well as investing in training and equipment for specialised units dealing with organised crime.

IMPACT OF MEDIA PRESSURE ON THE WORK OF JUDICIAL INSTITUTIONS

Media pressure on judicial institutions emerged as another challenge in the fight against corruption and crime. Participants noted that media outlets often follow court proceedings in a sensationalistic manner, which may influence the decisions of judges and prosecutors.

“Judges are often pressured to make decisions that satisfy public opinion rather than relying solely on facts and evidence,” observed one participant. This dynamic further complicates the work of judicial institutions, which are already burdened by political interference and a lack of resources.

Participants suggested improving communication between the judiciary and the media to reduce speculation and manipulation. A more transparent and professional approach to public communication by judicial institutions could help lower media pressure and strengthen public trust in their work.

Conclusion

Anti-corruption measures and efforts to combat crime in Montenegro require comprehensive reforms, including institutional capacity building, increased transparency, and the reduction of political and media influence. Investments in resources, training, and international cooperation are essential for establishing an effective system capable of addressing the challenges of corruption and organised crime.

7. PUBLIC TRUST IN INSTITUTIONS

LOW PUBLIC TRUST IN COURTS, POLICE, AND PROSECUTION SERVICES

Public trust in judicial institutions—including courts, police, and prosecution services—is extremely low in Montenegro. During the focus group, participants stressed that the primary cause of this situation is the widespread perception that these institutions are subject to political influence and do not function in the interest of citizens.

Courts are often perceived as impartial only on paper, while in practice the law is applied selectively, creating a sense of inequality and frustration. “There are cases where courts issue rulings that are clearly politically motivated rather than based on facts and the law,” one participant noted.

The police were also criticised due to perceptions of corruption and inadequate treatment of citizens, especially marginalised groups. Most participants felt that the police often act inefficiently and, in some cases, discriminatorily, further undermining trust in their ability to enforce the law.

Additionally, prosecution services were assessed as institutions that fail to perform their duties effectively, particularly regarding impunity for high-level corruption. Citizens widely believe that prosecutors do not operate as independent bodies but are influenced by political elites.

RECOMMENDATIONS FOR RESTORING TRUST (REFORMS, TRANSPARENCY, ACCOUNTABILITY)

Restoring public trust in judicial institutions requires comprehensive reforms addressing key aspects of institutional work. During the discussion, participants proposed several concrete measures:

1. **Increasing transparency** – Introducing public broadcasts of trials and regularly publishing institutional performance reports can strengthen trust. Transparency in decision-making helps demonstrate that laws are applied equally to all.
2. **Strengthening accountability** – Stricter disciplinary mechanisms for judges, prosecutors, and police officers must be introduced. Every breach of professional standards must be adequately sanctioned to reinforce that no one is above the law.
3. **Reducing political influence** – Ensuring the independence of judicial institutions from political interference is crucial. Transparent procedures for appointing judges and prosecutors—alongside the involvement of independent bodies—are essential.

4. **Improving communication with citizens** – Judicial institutions must be more proactive in informing citizens about their activities and achievements. Awareness campaigns about citizens’ rights and responsible institutions can help rebuild trust.
5. **Improving working conditions and training** – Investing in institutional capacities, including better working conditions and continuous professional development, is essential for strengthening professionalism.
6. **Fighting corruption** – Demonstrating concrete results in prosecuting high-level corruption cases is key. Citizens need visible proof that institutions are effectively addressing corruption.

Low trust in judicial institutions represents a serious obstacle to the functioning of the rule of law in Montenegro. Implementing these reforms and enhancing transparency, accountability, and professionalism can significantly improve public confidence—a vital foundation for a stable and just society.

8. EDUCATION AND PUBLIC AWARENESS OF RIGHTS AND LAWS

INSUFFICIENT PUBLIC EDUCATION ABOUT RIGHTS AND LEGAL PROCEDURES

One of the most significant challenges for the rule of law in Montenegro is the low level of public awareness regarding legal rights and procedures. During the focus group, participants highlighted that most citizens are unaware of basic legal mechanisms available to protect their rights. This issue is particularly pronounced among marginalised and vulnerable groups—including victims of violence, persons with disabilities, and members of minority communities.

Citizens often do not know how to approach judicial institutions, whom to contact when their rights are violated, or how to initiate legal proceedings. Low legal literacy leaves them vulnerable to abuse and discrimination. In addition, legal information is frequently too complex and inaccessible for the average citizen, making understanding and exercising rights even more difficult.

Participants stressed the need for stronger institutional engagement in public legal education. Current efforts were described as fragmented and insufficient, requiring a more systematic approach.

RECOMMENDATIONS FOR EDUCATIONAL CAMPAIGNS AND MATERIALS

To improve legal literacy and ensure better access to justice, the focus group proposed several concrete measures:

1. **Launching educational campaigns** – National campaigns explaining rights and available legal mechanisms in a clear and accessible way through television, radio, and digital media.
2. **Preparing simple and accessible materials** – Guides, brochures, and posters explaining legal procedures in practical terms. For example, materials such as “How to initiate a rights-protection procedure” or “Basic rights within the justice system”.
3. **Education in schools** – Introducing legal literacy into the education system, helping children and young people understand human rights, the legal system, and available protection mechanisms.
4. **Free legal assistance** – Establishing centres that provide free legal advice to all citizens, especially those in rural areas or with limited access to legal services.
5. **Partnerships with civil society** – NGOs can play a crucial role due to their experience with vulnerable groups and flexible educational approaches.

6. **Digitalisation of the legal system** – Developing online platforms that provide easily accessible legal information, FAQs, and tools for tracking court cases—making the justice system more transparent and user-friendly.

Insufficient legal education undermines the rule of law by preventing citizens from effectively exercising their rights. Implementing these proposals can significantly increase legal literacy and improve access to justice, ultimately strengthening trust in institutions.

KEY CONCLUSIONS AND RESEARCH FINDINGS

1. TRUST IN JUDICIAL INSTITUTIONS

Public trust in courts, police, and prosecution services is very low. Main causes include political influence, selective application of laws, and impunity for high-level corruption. Courts are perceived as politically pressured; prosecutors fail to adequately prosecute high-level corruption; and the police are criticised for inefficiency and discriminatory practices.

2. TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY

Low transparency contributes to perceptions of corruption. Accountability mechanisms are inadequate. Public trial broadcasts, publication of asset declarations, and annual institutional reports were recommended. Stronger disciplinary mechanisms and standardised criteria for selection and promotion of judges are essential.

3. POLITICISATION OF JUDICIAL INSTITUTIONS

Judicial appointments are often influenced by political structures, undermining independence and impartiality. Transparent procedures and stronger independent oversight are necessary.

4. INSTITUTIONAL CAPACITY

Courts and prosecution services lack resources, staff, and technical support, resulting in inefficiency. Investments in infrastructure, training, and recruitment are crucial.

5. APPLICATION OF LAWS AND TREATMENT OF MARGINALISED GROUPS

Selective enforcement and discrimination against vulnerable groups hinder access to justice. Poor treatment of victims—especially victims of domestic violence—indicates a need for specialised training and dedicated units.

6. INEFFECTIVE ANTI-CORRUPTION MECHANISMS

Existing institutions do not deliver results in prosecuting high-level corruption. Increased independence, resources, oversight, and civil-society involvement are needed.

7. MEDIA PRESSURE

Media influence negatively affects judicial independence. Better communication between judicial institutions and media can reduce speculation and improve trust.

8. INSUFFICIENT PUBLIC EDUCATION

Low legal literacy limits citizens' ability to exercise rights. National education campaigns, free legal counselling, and digital legal platforms were recommended.

Overall, these findings underscore the need for comprehensive reforms in Montenegro's justice system. Transparency, accountability, professionalisation, and improved public communication are key steps toward restoring trust and improving institutional efficiency. Successful reform requires inclusive engagement of institutions, civil society, and citizens.

GENERAL RECOMMENDATIONS FOR STRENGTHENING THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO

1. STRENGTHEN JUDICIAL INDEPENDENCE

Ensure full independence of judicial institutions by reforming appointment procedures for judges and prosecutors. Transparent processes and involvement of independent bodies are essential.

2. INCREASE INSTITUTIONAL TRANSPARENCY

Improve transparency through public trial broadcasts, regular reporting, and accessible information for citizens.

3. INCREASE ACCOUNTABILITY OF INSTITUTIONS AND INDIVIDUALS

Introduce stricter accountability mechanisms for judges, prosecutors, and police officers. Disciplinary procedures must be swift and effective.

4. STRENGTHEN INSTITUTIONAL CAPACITIES

Increase technical and human resources to reduce court backlogs and accelerate legal proceedings. Continuous training is essential.

5. IMPLEMENT COMPREHENSIVE ANTI-CORRUPTION MEASURES

Reform existing mechanisms to enhance their independence and effectiveness, with a focus on prosecuting high-level corruption.

6. INCREASE PUBLIC AWARENESS OF RIGHTS

Launch educational initiatives, school-based legal literacy programs, and provide easy-to-understand legal guides.

7. STRENGTHEN COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY

Include NGOs in reform processes and oversight mechanisms to enhance transparency and citizen engagement.

8. ENHANCE JUDICIAL INTEGRITY

Develop systems for monitoring and evaluating the integrity of judicial actors, with an emphasis on ethics and professional standards.

9. IMPROVE INTERNATIONAL COOPERATION

Expand cooperation with international organisations and neighbouring states in combating organised crime and corruption.

These recommendations aim to secure greater independence, transparency, and accountability within Montenegro's justice system. Their implementation requires an inclusive, coordinated approach involving institutions, civil society, international partners, and citizens.

SPECIFIC RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING THE RULE OF LAW IN MONTENEGRO

1. TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY OF JUDICIAL INSTITUTIONS

- **Public broadcasting of trials:** Enable public broadcasts of trials in cases of significant public interest through television and digital platforms.
- **Publication of asset declarations:** Make regular publication and mandatory audits of asset declarations for judges, prosecutors, and senior police officials obligatory.
- **Regular reports:** Courts, prosecution services, and the police should publish annual reports with detailed data on the number of resolved cases, duration of proceedings, and investigation outcomes.

2. REFORM OF JUDICIAL APPOINTMENT AND PROMOTION PROCESSES

- **Standardisation of criteria:** Introduce clear, merit-based criteria for the selection and promotion of judges and prosecutors, limiting political influence.
- **Performance evaluations:** Implement a system for evaluating judges and prosecutors based on the number of resolved cases, quality of judgments, and party satisfaction.
- **Role of civil society:** Involve independent organisations and experts in overseeing selection processes and evaluating judicial performance.

3. COMBATING CORRUPTION

- **Specialised units:** Strengthen the Special Prosecutor's Office for high-level corruption cases by providing additional resources and specialised training.
- **Internal control services:** Establish independent internal oversight bodies for judges, prosecutors, and police officers.
- **Sanctioning measures:** Introduce stricter penalties for corrupt practices, including expedited disciplinary procedures.

4. ENHANCING JUDICIAL SYSTEM CAPACITY

- **Training of personnel:** Introduce continuous training for judges, prosecutors, and police officers on human rights, ethics, and anti-corruption practices.
- **Digitalisation of procedures:** Implement electronic case management systems to speed up proceedings and reduce administrative errors.
- **Infrastructure investment:** Improve working conditions by modernising courtrooms, offices, and technical equipment.

5. PROTECTION OF VULNERABLE GROUPS

- **Specialised victim units:** Establish dedicated police and judicial units for working with victims of violence, particularly women and children.
- **Reform of shelter services:** Ensure adequate accommodation for victims of domestic violence and marginalised groups to prevent further trauma.
- **Anti-discrimination training:** Conduct training for police and judicial staff on working with vulnerable groups to reduce discriminatory practices.

6. IMPROVING PUBLIC RELATIONS AND COMMUNICATION

- **Communication with citizens:** Judicial institutions should regularly update the public on their activities through press conferences, statements, and awareness campaigns.
- **Legal guides:** Create simple legal guides explaining how citizens can exercise their rights through the justice system.
- **Online platforms:** Develop digital platforms enabling citizens to track the status of their cases and access legal information.

7. STRENGTHENING NATIONAL AND INTERNATIONAL COOPERATION

- **International investigations:** Enhance cooperation with neighbouring countries and international organisations in combating organised crime.
- **Knowledge exchange:** Organise seminars and conferences to share experiences with justice systems in more developed countries.
- **Regional initiatives:** Actively participate in regional initiatives focused on improving the rule of law.

These specific recommendations provide concrete steps for strengthening the rule of law in Montenegro. Implementing these measures requires coordinated action across all relevant sectors—from state institutions to civil society and international partners. Only through decisive reforms can Montenegro build stable, fair, and trustworthy institutions that genuinely serve the interests of all citizens.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-57-4
COBISS.CG-ID 36703748

